

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra sociální patologie a sociologie

Mateřská centra – sociální význam pro rodiny
Bakalářská práce

Autor: Jitka Prosová
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální komunikace v neziskovém sektoru
Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: **Jitka Prosová**

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální komunikace v neziskovém sektoru

Název závěrečné práce: **Mateřská centra – sociální význam pro rodiny**

Název závěrečné práce AJ: Maternity centers – social importance for families

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Popis a zhodnocení přínosu činnosti mateřských center z pohledu jejich uživatelů. Zhodnocení přínosu mateřských center při návratu žen z rodičovské dovolené na trh práce. Dále zhodnocení působení mateřských center v oblasti podpory zdravého vývoje dětí a celé rodiny. Mateřská centra jako forma prevence sociálního vyloučení žen na rodičovské dovolené.

Metody výzkumu: kvantitativní výzkum - získávání informací dotazníkovou metodou.

Garantující pracoviště: Katedra sociální patologie a sociologie, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Daniela Květenská, Ph.D.

Konzultant:

Oponent: Ing. Eva Šimková, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 13. 2. 2013

Datum odevzdání závěrečné práce: 9.12.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucí bakalářské práce PhDr. Daniely Květenské, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 9.12. 2014

.....

Jitka Prosová

Poděkování

Děkuji PhDr. Daniele Květenké, Ph.D. za užitečnou metodickou pomoc a cenné rady, které mi poskytla při zpracování bakalářské práce.

Anotace

PROSSOVÁ, Jitka. *Mateřská centra – sociální význam pro rodiny*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2014. 60s. Bakalářská práce.

Bakalářská práce je věnována zmapování specifických problémů a potřeb týkajících se rodičů na rodičovské dovolené a jejich rodin, a zhodnocení možností mateřských center při prevenci těchto jevů. Cílem bakalářské práce je popsat sociální přínos mateřských center - zhodnocení významu mateřských center v oblasti podpory matek na rodičovské dovolené při návratu na trh práce a prevence sociálně-patologických jevů v rodině.

Empirická část se zabývá zhodnocením výskytu vybraných patologických jevů, jimiž jsou ženy na mateřské a rodičovské dovolené ohroženy. Použit byl kvantitativní výzkum formou dotazníkového šetření mezi stávajícími i bývalými klientkami mateřských center zejména v Královéhradeckém kraji. Provedený průzkum prokázal pozitivní přínos mateřských center pro rodiny, který je doložen nižším výskytem většiny sledovaných patologických jevů u žen, které navštěvují mateřská centra než u žen, které tato centra nenavštěvují.

Klíčová slova: mateřská centra, sociálně-patologické jevy, mateřská dovolená, rodičovská dovolená, sociální vyloučení.

Annotation

PROSSOVÁ, Jitka. *Maternity Centers - social importance for families*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2014. 60p. Bachelor Degree Thesis. The thesis is devoted to determination of specific problems and needs of parents on parental leave and their families, and to evaluate the possibilities of maternity centers in the prevention of these issues. The aim of the thesis is to describe the social benefits of maternity centers - to evaluate the importance of maternity centers in support of mothers on maternity leave, while returning to the labor market and the prevention of socio-pathological phenomena in families. The empirical part deals with evaluation of the incidence of the selected maternity and parental leave pathologies among current and former clients of maternity centers mainly from the region of Hradec Králové. The survey showed positive benefits of maternity centers for families, which is visible from a lower incidence of most of the pathological phenomena among women attending maternity centers than among women who do not attend these centers.

Keywords: maternity centers, socio-pathological phenomena, maternity leave, parental leave, social exclusion.

Obsah

Úvod.....	8
1 Podpora žen na mateřské a rodičovské dovolené v České republice.....	10
1.1 Význam péče o ženy na mateřské a rodičovské dovolené.....	10
1.2 Hlavní historické mezníky vzniku organizací pečujících o ženy v Čechách	11
1.3 Podpora žen na mateřské a rodičovské dovolené dle Národní koncepce rodinné politiky České republiky.....	12
2 Mateřská centra v České republice	14
2.1 Definice mateřských center	14
2.2 Vznik, vývoj a organizace mateřských center v České republice	15
2.3 Poslání mateřských center	17
2.4 Cílové skupiny mateřských center.....	17
2.5 Možnosti financování mateřských center	20
3 Prevence a další sociálně prospěšné aktivity mateřských center	23
3.1 Aktivity zaměřené na ženy na mateřské a rodičovské dovolené.....	23
3.1.1 Sociální vyloučení	24
3.1.2 Předlužení domácností	25
3.1.3 Nezaměstnanost; slučitelnost profesních a rodinných rolí	26
3.1.4 Domácí násilí.....	28
3.1.5 Alkoholismus.....	30
3.1.6 Závislost na počítači a internetu	31
3.1.7 Syndrom vyhoření	32
3.2 Aktivity zaměřené na děti.....	33
3.2.1 Trénování a zvyšování sociálních dovedností dětí.....	33
3.2.2 Zdravý vývoj a zvyšování imunity dětí.....	35
4 Analýza vybraných sociálních rizik ohrožujících ženy na mateřské a rodičovské dovolené ...	39
4.1 Cíl průzkumu	39
4.2 Metodologická východiska a sběr dat	41
4.3 Charakteristika výzkumného vzorku	42
4.4 Vyhodnocení výsledků průzkumu	43
4.5 Komplexní shrnutí výsledků empirické části	51
Závěr.....	53
Použitá literatura a další zdroje	55
Seznam tabulek a grafů	59
Seznam příloh.....	60

Úvod

Tématem bakalářské práce je sociální význam mateřských center pro rodiny. V této práci se snažím komplexně popsat fenomén mateřských center, objasnit a zdůraznit jejich význam pro samotné klienty, ale i jejich rodiny a celou společnost, přiblížit všechny podstatné souvislosti této oblasti a co nejuplněji je vyobrazit. Mateřská centra nejsou pouze izolované dámské kavárničky, sloužící pro rozptýlení úzkému okruhu svých členek, jak jsou tyto organizace často i odborníky mylně prezentovány. Někdy také bývají mateřská centra chybně vnímána jako náhražka jeslí či školek, sloužící pro odkládání dětí. Obě tyto představy jsou nesprávné - tato centra jsou dobře fungující, spolupracující a provázanou sítí s jasnými prioritami a cíli. Jejich posláním jsou především veškeré cílevědomé (a do určité míry i doprovodné) preventivní, osvětové a vzdělávací aktivity, snaha o rozvoj občanské společnosti, a v neposlední řadě snaha o navázání spolupráce této občanské společnosti s politickou složkou. Mateřská centra i samotné členky jsou si navzájem oporou a vzorem, pomáhají si svépomocí, často se inspirují i k činnostem mimo mateřská centra, jako například účast v komunální politice, společné studium, ekologické aktivity, a podobně.

K volbě tématu mě vedly dva důvody. Prvním z nich je činnost mateřských center, kterou vnímám jako možný přístup k prevenci sociálního vyloučení rodin s malými dětmi a navazujících sociálně patologických jevů, což koresponduje se studovaným oborem „Sociální komunikace v neziskovém sektoru“. Druhým důvodem je má osobní zkušenost jak ze strany klientky, tak později ze strany dobrovolnice starající se o chod jednoho z mateřských center. Toto moje osobní poznání potenciálu mateřských center mě vede k potřebě sdílet své zkušenosti a vyzdvihnout a zdokumentovat nespornou společenskou prospěšnost těchto spolků.

Cílem této bakalářské práce je zmapovat roli mateřských center na poli prevence sociálního vyloučení rodin s malými dětmi prostřednictvím zhodnocení významu mateřských center v oblasti podpory matek na rodičovské dovolené při návratu na trh práce, vyvíjením aktivit na poli prevence sociálně-patologických jevů v rodině, ale i při uvědomování si své občanské zodpovědnosti a utváření občanské společnosti.

V teoretické části bude popsán fenomén mateřských center, přiblížena budou historická východiska vzniku mateřských center u nás a problematika jejich financování, nastíněna bude

jejich vzájemně, ale i obecně prospěšná činnost a jejich potenciál. Dále bude práce pojednávat o nejrozšířenějších patologických jevech, kterými mohou být ohroženy ženy na mateřské a rodičovské dovolené a jejich rodiny a budou přiblíženy obecné možnosti prevence těchto rizik v rodině v mateřských centrech. V této části práce budou také uvedeny nejrozšířenější formy práce s dětmi ve věku do 3 let v těchto organizacích.

Empirická část se zabývá zhodnocením výskytu nejčastějších patologických jevů, jimiž jsou ženy na rodičovské dovolené nejvíce ohroženy. Pro zhodnocení byl použit kvantitativně orientovaný výzkum, v němž byly informace získávány dotazníkovou metodou mezi stávajícími i bývalými klientkami mateřských center v Královéhradeckém kraji.

Jedním z hlavních problémů této oblasti je výrazný nedostatek odborné literatury. V současnosti není v podstatě k dispozici ucelený text, který by se problematikou mateřských center komplexně zabýval. Proto tato práce vychází kromě mých vlastních několikaletých zkušeností s provozem mateřských center z nejrůznějších dostupných pramenů. Aby bylo možné problematiku mateřských center zmapovat co nejkomplexněji, vycházela jsem nejen z odborné literatury zahrnující především tituly sociologické (volný čas, občanská společnost, sladování rodiny a zaměstnání), psychologické (zájmy, potřeby, motivace, krizové situace v rodině, vývojová psychologie, patologické jevy), andragogické, apod., ale také z textů popisujících sféru mateřských center, publikovaných na internetu, v nejrůznějších časopisech a dalších periodících, nepostradatelným zdrojem informací mi byly také informační a propagační materiály jednotlivých institucí, tj. internetové stránky ministerstev, krajů, obcí a formálních organizací (koncepční a strategické dokumenty, akční plány, analýzy, veřejné průzkumy, ...), ale i individuální prezentace jednotlivých center a jejich zastřešujících organizací, webové stránky, facebookové profily, letáky, atd.

Práce je určena pro všechny osoby, které se zajímají o problematiku mateřských center, zejména pak pracovníkům těchto organizací. Mateřským centrům může sloužit jako podpůrný materiál při oslovování nových členek a příznavkyň, ale i při komunikaci s úřady a institucemi (např. při žádání o dotace a další podporu).

1 Podpora žen na mateřské a rodičovské dovolené v České republice

Ženy na mateřské a rodičovské dovolené jsou jednou z hlavních skupin ohrožených sociálním vyloučením, které je následně důležitým faktorem zvyšujícím riziko vzniku navazujících patologických jevů¹. V dnešní době si společnost ohrožení žen v tomto citlivém období uvědomuje a přistupuje k řadě preventivních a podpůrných opatření. V minulosti tomu tak ale nebyvalo, a k dosažení dnešní úrovně sociální ochrany rodin s malými dětmi, zejména matek vedla složitá cesta. V této kapitole proto budou nastíněny hlavní důvody vzniku a existence spolků pečujících o ženy na mateřské dovolené, některé historické souvislosti a legislativní prostředí.

1.1 Význam péče o ženy na mateřské a rodičovské dovolené

Význam takové péče spočívá v tom, že tyto ženy jsou jednou ze znevýhodněných skupin obyvatel, ohrožených řadou rizik. Přestože aktivity usilující o zlepšení péče o těhotné a podporu žen pečujících o malé děti byly u nás vyvíjeny nejrůznějšími osobnostmi a organizacemi již od 19. století, často i v dnešní době naráží snahy o péči o tuto specifickou cílovou skupinu (aktuálně v ČR přes 300 tisíc žen) na řadu předsudků a genderových stereotypů ze strany jednotlivců, ale i některých úřadů (zastupitelů obcí...), například: „...matka by měla být doma a starat se o dítě...“², nebo „...ženská má být doma s tím dítětem, tak kam byste chodily?...“³, a podobně.

Ženy na rodičovské dovolené mohou přitom strádat v důsledku své izolace obdobně, jako osoby odsouzené k samovazbě - absencí sociálních kontaktů, nedostatkem komunikace a zpětné vazby od ostatních dospělých osob, nedostatkem uznání a chybějící stimulací intelektu a smyslů, a dalšími obtížemi. Pokud takovéto smyslové a sociální strádání trvá delší dobu, může v krajních případech vyústit až v psychózu nebo duševní poruchu. Jak uvádí E. Berne, „...z biologického hlediska je pravděpodobné, že citové a smyslové strádání může způsobit nebo podporovat změny organismu. Jestliže retikulární aktivační systém mozku kmene

¹ Sociologický ústav AV ČR. *Mezinárodní výzkum násilí na ženách – ČR/2003*

² DOLEŽALOVÁ, I. *Ani přátelé nevěří, že za to nic nemám – S Rut Kolínskou o mateřských centrech, trojhlavé sani a otcích exotech*

³ NEŠPOROVÁ, O., SVOBODOVÁ, K. *Nestátní sféra v oblasti podpory rodin a služeb pro rodiny*

*nedostává dostatečné podněty, může to mít za následek – alespoň nepřímo – degenerativní změny nervových buněk...“.*⁴

Ze společenského hlediska pak může takováto izolace vést k řadě patologických jevů, které jsou blíže popsány v této práci. Je třeba říci, že problematiku uvedených druhů rizikového chování je třeba řešit komplexně a systematicky a není možné řešit jeden problém, zatímco by byl druhý přehlížen. Tyto jevy totiž spolu úzce souvisí, nabalují se a vyvolávají se navzájem. Sociální izolace může vést k vyhoření nebo alkoholismu, alkohol a izolace také častěji provázejí domácí násilí; nezaměstnanost může vést k předlužení a to opět k alkoholismu, sociální vyloučení k nezaměstnanosti, a obdobně. Vzniká tak bludný kruh, jemuž se můžeme vyhnout pouze za pomoci fungujících sociálních vztahů a dobré psychické odolnosti.

Nejpůsobivější zbraní proti vzniku takovéto izolace a jejích následků je společenská organizovanost. Proto v této oblasti mohou velmi účinně působit neziskové organizace zabývající se podporou rodiny.

1.2 Hlavní historické mezníky vzniku organizací pečujících o ženy v Čechách

Skutečnost, že vznik mateřských center a dalších organizací pečujících o ženy, jejich rozvoj, zvýšení jejich samostatnosti a usnadnění jejich uplatnění na trhu práce není jen nějakým moderním rozmarem, nejlépe dokazují snahy o obdobnou činnost uskutečňované významnými osvícenými osobnostmi naší historie již před mnoha desetiletími:

1865 Vojtěch Náprstek a Karolína Světlá založili „**Americký klub dam**“⁵

Cíle: Vzdělávací aktivity, charitativní činnost, podpora nových myšlenek a propagace technického pokroku, péče o děti a mládež

1871 Karolína Světlá založila „**Ženský výrobní spolek český**“⁶

Cíl: Výchova žen a dívek prakticky a ekonomicky k výdělečné činnosti

⁴ BERNE, E. *Jak si lidé hrají*

⁵ Národní muzeum. *Americký klub dam a česká společnost 19. století*

⁶ ŠTRBÁŇOVÁ, Soňa. *Ženy ve vědě v letech 1840 – 1989*

- 1890 Bylo založeno první dívčí gymnázium ve střední Evropě „**Minerva**“⁷
(angažovala se E.Krásnohorská)
- 1903 Byl založen „**Ženský klub český**“⁸
Cíl: Pokrokové emancipační snahy žen, politická činnost
- 1905 Byl založen „**Výbor pro volební právo žen**“⁹
- 1923 Byla založena „**Ženská národní rada**“ – zastřešující sdružení ženských spolků¹⁰
Cíl: Otázky zrovnoprávnění žen a jejich sociální ochrany
- 1945 Byla založena „**Rada československých žen**“, jejíž předsedkyní se stala Milada Horáková¹¹

Po únoru 1948 byla veřejná spolková činnost podřízena systému Národní fronty Čechů a Slováků pod vedením KSČ a tak byla znemožněna existence i výše uvedených organizací. Teprve po roce 1989 mohlo opět docházet k volnému zakládání spolků.

1.3 Podpora žen na mateřské a rodičovské dovolené dle Národní koncepce rodinné politiky České republiky

Strategii rodinné politiky v naší republice utváří zejména Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV). Základními strategickými dokumenty, které se zabývají mimo jiné problematikou žen na mateřské a rodičovské dovolené a jejich podporou jsou Národní koncepce podpory rodin s dětmi a Národní koncepce rodinné politiky. V těchto dokumentech dělí Ministerstvo práce a sociálních věcí služby na podporu rodiny do dvou částí. První z nich jsou **služby sociální povahy**¹², tj. některé sociální služby dle zákona 108/2006. Tyto služby však nejsou

⁷ ŠTRBÁŇOVÁ, Soňa. *Ženy ve vědě v letech 1840 – 1989*

⁸ ŠTRBÁŇOVÁ, Soňa. *Ženy ve vědě v letech 1840 – 1989*

⁹ BUREŠOVÁ, J. *Národně politické aktivity českých ženských pokrokových spolků v první polovině 20. století*

¹⁰ BUREŠOVÁ, J. *Národně politické aktivity českých ženských pokrokových spolků v první polovině 20. století*

¹¹ UHROVÁ, E. *Rada československých žen*

¹² MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky*

primárně zaměřeny na ženy na mateřské a rodičovské dovolené; uživatelkami se ženy mohou stát, pokud zároveň spadají do cílové skupiny, na kterou se příslušná služba zaměřuje (např. drogově závislí). Do této skupiny spadají například tyto služby: Pečovatelská služba (rodinám, kde se narodilo současně 3 a více dětí); Služby rané péče (rodinám se zdravotně postiženým dítětem, nebo dítětem ohroženým nepříznivým sociálním prostředím); Stacionáře (pokud by matka byla ohrožena užíváním návykových látek); Azylové domy (pokud by se matka ocitla v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení); Kontaktní centra (pokud by matka byla ohrožena závislostí); Krizová pomoc a telefonická krizová intervence (pokud by se matka např. ocitla v ohrožení třeba v důsledku domácího násilí); Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.

Druhou skupinou prorodinných služeb, uváděných ve jmenovaných dokumentech Ministerstva práce a sociálních věcí, jsou **služby na podporu fungující rodiny**¹³. Tento druh služeb je poskytován zejména neziskovými organizacemi a je více specifický ve svém zaměření na ženy na mateřské a rodičovské dovolené a jejich problematiku. Do této skupiny spadají zejména tyto služby: mateřská centra (primárně zaměřena na poskytování komplexních služeb ženám na mateřské a rodičovské dovolené); rodinná centra (zaměřena na celé rodiny, ale největší část aktivit směřuje rovněž k ženám na mateřské a rodičovské dovolené, poskytované služby jsou obvykle komplexně zaměřeny); rodinné a manželské poradny (zejména služby na podporu funkce a soudržnosti rodiny); volnočasová centra (ženy na mateřské a rodičovské dovolené jsou pouze jednou z řady cílových skupin - většinou pouze okrajovou); vzdělávací centra (ženy na mateřské a rodičovské dovolené jsou opět jen jednou z mnoha cílových skupin). Neziskové organizace zde hrají roli především v prevenci vzniku patologických jevů, kterými mohou být tyto ženy ohroženy. Dle Ministerstva práce a sociálních věcí by měly v této oblasti být poskytovány zejména následující služby: poskytování volnočasových aktivit pro rodiny s dětmi; podpora v oblasti slučitelnosti profesních a rodinných rolí (zejména přednášková činnost, vzdělávání a poradenství); podpora a výchova k harmonickému partnerství, manželství a odpovědnému rodičovství (zejména přednášková činnost a kurzy); ostatní druhy aktivit k podpoře fungující rodiny.

¹³ MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky*

2 Mateřská centra v České republice

Z údajů uvedených v předchozí kapitole vyplývá, že nejvýznamnější formou neziskových organizací, které služby ženám na mateřské a rodičovské dovolené komplexně poskytují, jsou tedy tzv. mateřská a rodinná centra. V naprosté většině případů se jedná o spolky fungující na principu svépomocných skupin, existují však také mateřská a rodinná centra zřizovaná např. církví, obcemi apod.

2.1 Definice mateřských center

Zakladatelka prvního mateřského centra v České republice a zakladatelka nejvýznamnější zastřešující organizace mateřských center, Růt Kolínská definuje mateřská centra velmi výstižně: „...*mateřské centrum poskytuje společenský azyl rodinám s malými dětmi ze všech sociálních vrstev bez rozdílu rasy a smýšlení. Zpravidla ho zřizují matky na mateřské dovolené, které se zároveň podílejí na jeho samosprávě a zajišťují programy, které jsou určeny matkám, rodičům s dětmi nebo celým rodinám. Jedná se o různé tvořivé, vzdělávací, sportovní, rekvalifikační, jednorázové akce i dlouhodobé projekty. Mateřské centrum umožňuje matkám s malými dětmi vyjít z izolace, kam se vlivem celodenní péče o dítě dostávají, a posiluje jejich mateřskou roli. Pro maminky je důležité, že se zde mohou sdílet, vzájemně si pomáhat a vyměňovat si zkušenosti. Vládne zde neformální atmosféra a děti se tu mohou setkávat se svými vrstevníky. Centra přispívají k rozvoji občanské společnosti a bývají odrazovým můstkem k aktivní účasti v komunální politice...*“.¹⁴

Z této definice je zřejmé, že mateřská centra posilují občanský život komunity, hodnoty rodiny a mezigeneračních vztahů, úlohu rodičů, mateřskou a otcovskou roli ve společnosti, podporují právní ochranu rodiny, mateřství a rovných příležitostí pro všechny, usilují o zdravý život ve zdravém prostředí. Za více než dvacet let své existence v České republice přerostla v komunitní centra pro všechny generace. Jsou přirozeným zdrojem informací a kontaktů, centrem „nizkoprahového“ poradenství. Pomáhají předcházet jevům, jako je agresivní chování rodičů k dětem, přehnaná rodičovská ctižádost, ztráta sebevědomí, a zvládat vývojové poruchy dětí, krizové situace v rodině (partnerská krize, rozvod, úmrtí člena rodiny,

¹⁴ PLAČKOVÁ, Gabriela. *Mateřská centra zanechávají stopu*

a podobně), syndrom čtyř stěn, nepříznivou sociální situaci žen na mateřské a rodičovské dovolené (často nabízejí možnost menšího či většího přivýdělku, získání praxe, rekvalifikace, pomoc s návratem na trh práce, a další možnosti), přirozené začleňování dětí do kolektivu (tělesné či mentální postižení, menšiny, přistěhovalci, a podobně). Mateřská centra jsou optimálním kompromisem mezi kolektivní mimorodinnou výchovou dětí (jesle) a individuální rodinnou výchovou. Matky zde nejsou izolovány, mají možnost rozvoje a seberealizace, zatímco děti jsou stále s nimi, ale poznávají i život v kolektivu, přirozeně se socializují, učí se hrát si, pohybovat a chovat se v dětském kolektivu.

Hlavním cílem a v podstatě primárním důvodem existence mateřských center je snaha překonat určitou izolaci matky s malým dítětem a přitom nijak nenarušovat ono vzácné pouto¹⁵. Izolace, do které se mohou ženy v důsledku péče o malé dítě dostat, může vést k řadě patologických jevů.

2.2 Vznik, vývoj a organizace mateřských center v České republice

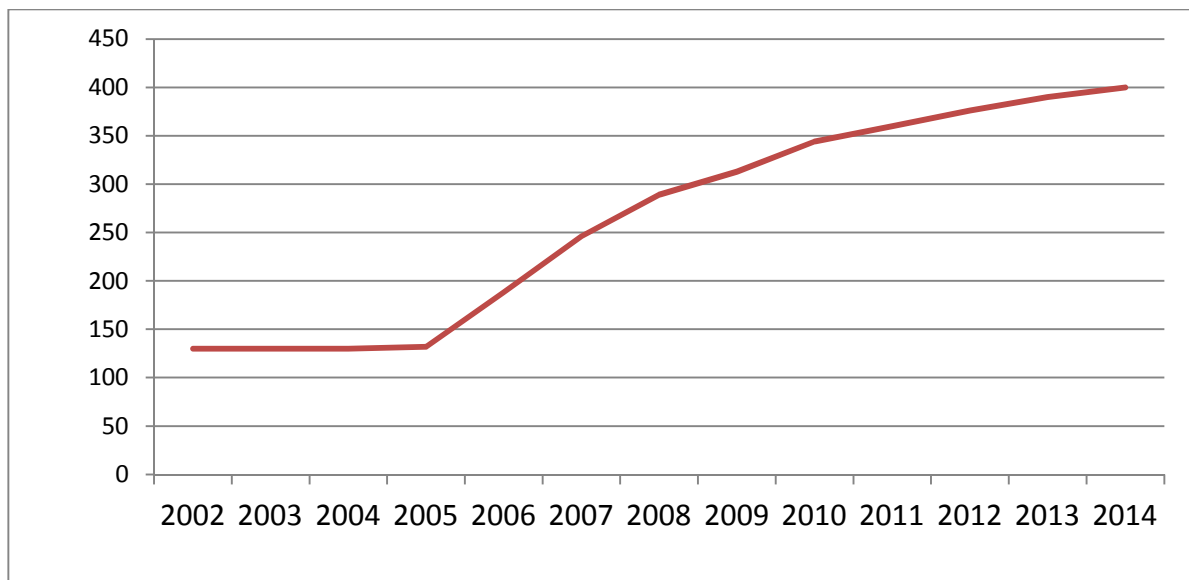
Mateřská centra v ČR sdružují v současnosti 2 hlavní zastřešující organizace - Unie center pro rodinu a komunitu (aktuálně sdružuje 52 mateřských center) a Síť mateřských center (aktuálně sdružuje 293 mateřských center). Existují také mateřská centra, která nejsou sdružena v žádné z těchto organizací – jedná se zhruba o dalších 50 center. Jednotlivá mateřská centra mají v průměru okolo 50-ti dospělých členů + cca 70-ti dětí¹⁶. Celkově tak mateřská centra v České republice sdružují téměř 50.000 členů!

První mateřské centrum v České republice vzniklo již v roce 1992 v YMCA Praha – založila jej Rút Kolínská. V roce 2002 byla založena Síť mateřských center (opět Rút Kolínská) a v roce 2011 „konkurenční“ zastřešující organizace, Unie center pro rodinu a komunitu. K dnešnímu dni je v České republice registrováno přes 400 mateřských a rodinných center (z toho 345 sdruženo v Síti nebo Unii). V následujícím grafu č. 1 můžeme vidět vývoj počtu mateřských center v České republice. Velmi zajímavý je boom mateřských center, který vypukl v roce 2006. Od té doby počet center každoročně stoupá, i když v posledních letech není meziroční nárůst již tak dramatický. Tuto stagnaci je možné přičítat tomu, že již byla

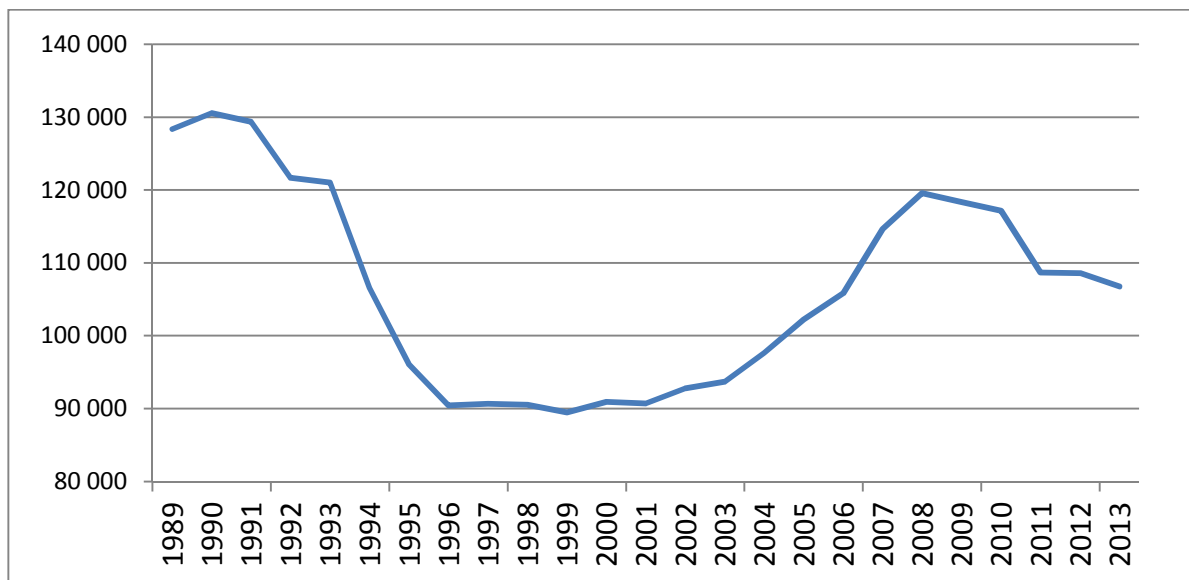
¹⁵ MATĚJÍČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*

¹⁶ zdroj údajů: webové adresy jednotlivých mateřských center a www.materska-centra.cz

vytvořena poměrně hustá síť mateřských center napříč celou republikou, a také tomu, že v posledních letech dochází celkově k poklesu porodnosti a tím samozřejmě i počtu těhotných a matek na RD. (viz. graf č. 2).

Graf č.1: Vývoj počtu mateřských center v ČR¹⁷

Graf č. 2: Počet narozených dětí v ČR¹⁸

¹⁷ zdroj dat: www.materska-centra.cz

¹⁸ zdroj dat: ČSÚ. *Vybrané demografické údaje (1989-2013)*

2.3 Poslání mateřských center

Jak bylo uvedeno již v úvodu, mateřská centra jsou velmi dobře fungující, spolupracující a provázanou sítí s jasnými prioritami a cíli. Přestože se složení a potřeby klientů v různých regionech, ale i v různých obdobích mění, základní poslání mateřských center zůstává všude obdobné. Níže vyčíslené body figurují více či méně ve strategii každého mateřského centra.

Posláním jednotlivých mateřských center je podpora rodin v péči o děti, podpora funkce a soudržnosti rodiny, usnadňování harmonizace práce a rodiny, předcházení sociálnímu vyloučení žen na mateřské a rodičovské dovolené, podpora duševního zdraví a psychické stability žen na mateřské a rodičovské dovolené, osvěta, zpřístupnění vzdělávání ženám na mateřské a rodičovské dovolené, příprava na mateřství, další služby preventivně podpůrného charakteru, zejména v oblasti primární sociální prevence, účast na komunitním plánování, ...¹⁹

Posláním zastřešujících organizací (Sítě mateřských center resp. Unie center pro rodinu a komunitu) je koordinace jednotlivých mateřských center a poskytování metodického vedení a podpory, pomoc při vzniku nových mateřských center, vytváření prostoru pro vzájemnou spolupráci, výměnu zkušeností a informací, zastupování mateřských center při jednáních s MPSV a dalšími úřady; zasazování se o projednání požadavků na změny v legislativě apod., pořádání celorepublikových kampaní a programů, do kterých se mohou jednotlivá mateřská centra zapojit, navazování spolupráce občanské společnosti s politickou složkou, ...²⁰

Z tohoto plyne, že všechna mateřská centra si kladou v rámci svých možností za hlavní cíl své existence jak na lokální, tak i na celostátní úrovni komplexní podporu rodin s malými dětmi a prevenci vzniku negativních sociálních jevů v těchto rodinách.

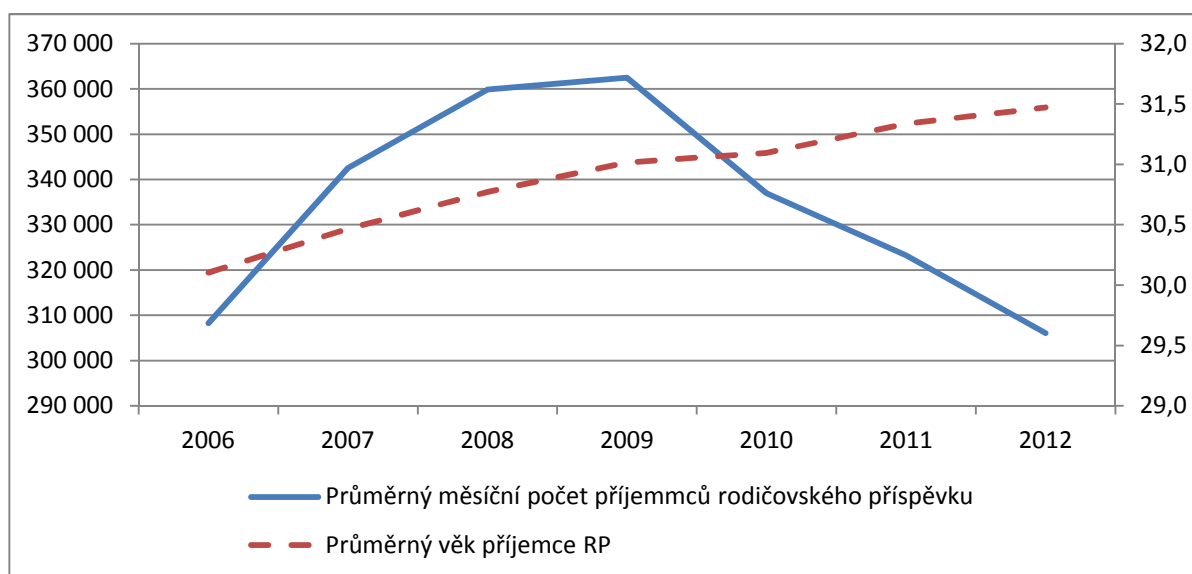
2.4 Cílové skupiny mateřských center

Rodiny s dětmi, a zejména matky na mateřské a rodičovské dovolené tvoří širokou cílovou skupinu, která je v důsledku nejrůznějších socioekonomických faktorů, společenských tlaků, kulturně-hodnotových proměn a rozporů ve společnosti ohrožena řadou forem rizikového

¹⁹ Cvrček – mateřské centrum. *Mateřská centra - obecně*

²⁰ Sít mateřských center. *Poslání sítě MC*

chování a patologických jevů. Zabýváme se zde tedy především specifickou cílovou skupinou – matkami na mateřské a rodičovské dovolené. Jistě, rodičovskou dovolenou mohou čerpat i otcové, avšak této možnosti v České republice využívá jen malý zlomek mužů – v roce 2006 to bylo jen 1,36%²¹. Proto stále zůstává největší břemeno individuální rodičovské péče, zejména v raných fázích věku dítěte, na matkách. Tato skupina je početně poměrně významná – průměrný počet příjemců rodičovského příspěvku se v posledních letech pohybuje stále nad 300.000 osob (viz. graf č.3).

Graf č. 3: Vývoj počtu příjemců rodičovského příspěvku a jejich věku²²

Jak již tedy bylo uvedeno, primární cílovou skupinou mateřských center jsou rodiče, zejména ženy-matky, celodenně pečující o děti do 7 let věku, nebo o handicapované děti. Služby mateřských center využívají matky různého věku i vzdělání, nejvíce jsou to ale ženy spíše vzdělané (středoškolsky a vysokoškolsky), které však mají nějaký problém, který jim mateřské centrum pomáhá vyřešit (často si jej ani samy neuvědomují a neumí jej pojmenovat). Od aktuálního složení členské základny, a konkrétních problémů členů se poté odvíjí program a prarodinné aktivity jednotlivých center. Často si mohou pomoci ženy navzájem svépomocí díky zkušenostem získaným v rámci svého vzdělání a předchozího zaměstnání (otázky zdravotní či finanční gramotnosti, masáže, jazykové kurzy, cvičení s dětmi, výživové poradenství, prezentační dovednosti, obchodní korespondence, ...). V případě potřeby či zájmu o další témata samy klientky plánují aktivity, kterými se příslušné

²¹ MPSV. *Národní koncepce podpory rodin s dětmi*

²² Zdroj dat: MPSV. OKstat k 22.3.2013

mateřské centrum bude v nadcházejícím období zabývat – zvou si do center odborníky, kteří zde vedou besedy, semináře, kuzy, workshopy, ... (psycholog, zdravotník, logoped, ...) ²³.

Obvyklé složení klientek mateřských center se skládá z následujících skupin klientek. Nejčastěji se členkami stávají maminky, které se do regionu přivdaly či přistěhovaly a nemají zde tedy vytvořené sociální kontakty, nemají zde rodinu ani přátele, nevědí, kde mohou v místě svého nového bydliště hledat určité služby (vzdělávání, cvičení, ...), a v neposlední řadě i kamarády pro své děti. Druhou skupinu klientek tvoří maminky, které pocházejí z regionu, ale cestu do mateřského centra si hledají spíše maminky z okolních vesnic, nežli ty z města. Opět se dá říci, že je k návštěvě centra motivuje potřeba vyjít ze sociální izolace, která je na vesnici oproti městu výraznější. Třetí významnou skupinu uživatelek tvoří ženy, které pocítují riziko vzniku patologických jevů u sebe samých, nebo ve své rodině (sociální vyloučení, syndrom vyhoření, závislost na alkoholu, internetu, či jiných drogách, domácí násilí) anebo prožívají nějakou krizovou situaci (nezaměstnanost, rozvod, rozchod, vážný úraz, nemoc, nebo úmrtí v rodině) a hledají jakousi první pomoc. Tyto ženy do centra často docházejí i po skončení mateřské dovolené, kdy již jejich děti chodí do školky či školy. Nacházejí zde možnost vyjít mimo čtyři stěny svého domova, dostat se do kontaktu s jinými dospělými a možnost popovídat si o svých psychických, existenčních i jiných problémech. Dále mezi klientkami mateřského centra můžeme nalézt i maminky, které mají děti v pěstounské péči, a odkládají tak jejich umístění do školky až na povinnou předškolní přípravu, aby jim mohly věnovat co nejvíce své péče a neprobudily v nich pocit, že jsou opět "odkládány" do ústavní péče. Tyto matky ale i přesto cítí, že tyto děti potřebují kromě mateřské péče také dětský kolektiv a naučit se sociálním návykům. Do center také docházejí maminky, jejichž děti nemohou docházet do školky ze zdravotních důvodů, a proto pro ně hledají jiné způsoby socializace, učení a zábavy. ²⁴

Druhou důležitou cílovou skupinou jsou děti předškolního, a zejména předškolního věku. Tyto děti do mateřských center docházejí v doprovodu rodičů (obvykle matky), případně prarodičů apod. Pracovníci centra pro ně zajišťují kromě volné herny také zajímavé programy, posilující jejich socializaci, samostatnost, přiměřený grafomotorický vývoj, učí je znát základní kulturní zvyklosti a společenské normy... ²⁵ Nejčastěji se jedná o děti, jejichž

²³ KOLÍNSKÁ, R. *Mateřská centra*

²⁴ Síť mateřských center. *20 let MC a 10 let sítě MC.*

²⁵ MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*

matka je na rodičovské dovolené a účastní se aktivit mateřského centra, dále děti, které se s rodiči přistěhovaly v průběhu školního roku, a které již obvykle nemají šanci být v daném období přijaty do mateřské školky, případně děti, které nemohou docházet do školky ze zdravotních důvodů (atopický exém, mentální postižení, ...), a proto pro ně rodiče hledají jiné způsoby společenského vyžití a učení²⁶.

Z výše uvedených skutečností je zřejmé, že složení klientů mateřských center je velmi pestré a proměnlivé, stejně jako jejich problémy a potřeby. Proto se jednotlivá mateřská centra snaží pružně reagovat individuálně na požadavky aktuální komunity, neustále aktualizují své programy, přizpůsobují své aktivity, rozšiřují nabídku doprovodných činností.

2.5 Možnosti financování mateřských center

Služby primárně zaměřené na matky na mateřské a rodičovské dovolené nejsou většinou součástí sociálních služeb, není tedy možné, aby na ně uživatelé pobírali nějaké příspěvky. Ženy na mateřské a rodičovské dovolené jsou přitom většinou ve finančně nepříznivé situaci, takže si nemohou tyto služby hradit v jejich plné výši. Zbývá tedy potřeba financování těchto služeb z jiných zdrojů, a v podstatě jediným nástrojem jejich podpory je dotační politika.

Od r. 2005 začaly být tyto služby finančně podporovány prostřednictvím **dotačního programu Ministerstva práce a sociálních věcí - „Podpora fungující rodiny“**. Kromě této podpory však nebyla doposud těmto službám věnována ze strany státu pozornost - tuto skutečnost potvrzuje i samo Ministerstvo práce a sociálních věcí v Národní koncepci rodinné politiky²⁷. Dílčí programy mohou být také financovány v rámci dotačních programů **dalších ministerstev**, např. v oblasti vzdělávání z programů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, v oblasti zdravotní gramotnosti z programů Ministerstva zdravotnictví, v oblasti finanční gramotnosti, bezpečnosti a prevence kriminality či integrace menšin z programů Ministerstva vnitra, a podobně. Další možností financování činnosti mateřských center je **Evropský sociální fond** – prostředky poskytované z tohoto fondu je možné využít zejména na vzdělávání a odbornou přípravu, projekty na prevenci nezaměstnanosti žen na mateřské a rodičovské dovolené a po jejím skončení a na vytváření rovných příležitostí, eventuálně na

²⁶ Cvrček – mateřské centrum. *Mateřská centra - obecně*

²⁷ MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky*

projekty z oblasti zdraví. Vzhledem k administrativní náročnosti a oblasti působnosti jednotlivých neziskových organizací na prostředky z tohoto fondu dosáhnou spíše větší organizace, nebo subjekty s celostátní působností (např. Síť mateřských center, která do svých celostátních kampaní a projektů posléze zapojí jednotlivá mateřská centra).

Často využívanou formou financování center je rovněž čerpání **grantů od samosprávných celků** (kraje, obce) – např. dotační program Královéhradeckého kraje „*Podpora služeb, které navazují, kooperují nebo rozšiřují sociální služby a pro podporu prarodinných aktivit*“²⁸. Samozřejmě se jednotlivé spolky snaží získat i **sponzorské dary**, ale zde často narážejí na předsudky dárců, týkající se zejména potřebnosti těchto služeb. Sponzoři většinou raději podporují činnosti, při nichž se mohou lépe zviditelnit. Každý poskytovatel také získává prostředky prostřednictvím **vlastní činnosti**, což zahrnuje zejména členské příspěvky a tržby za prodej materiálu a služeb (prodej výrobků členů, kurzovné, vstupné, hlídání dětí, ...).

Zkušenosti s financováním a fungováním vzájemně prospěšných neziskových organizací potvrzuje například J. Rektorič: „...*motivační systém a systém odměňování si stanovuje každá organizace separátně s tím, že se počítá právě s prvkem dobrovolnosti a většina funkcionářů i členů vykonává svoji činnost bezúplatně a je motivována zájmem realizovat svého koníčka, svoji zálibu, prezentovat svůj altruistický a filantropický postoj...*“²⁹. Tyto skutečnosti umožňují to, že některá centra jsou schopna přežít i v případě, že jsou rok či dva zcela bez financí. O to více veřejného uznání a podpory si tato mateřská centra a jejich pracovnice zaslouží. Sama Rút Kolínská na toto téma uvádí: „...*lidé se u nás učí dobrovolnictví. Musím říct, že v této zemi je všeobecné povědomí o dobrovolnictví velmi ubohé. Ani moji přátelé mi nechtějí věřit, že za práci v centrech nemám žádný příjem...*“³⁰.

Jelikož jsou zdroje financování mateřských center velmi nestálé, nedá se na ně bohužel dlouhodobě spoléhat. Proto i zaměstnání v mateřských centrech přináší jistou nestabilitu. Zaměstnanci si nemohou být jisti, zda se podaří sehnat finance na jejich mzdu i pro nadcházející období. Často se stává, že jsou jim dočasně kráceny úvazky, případně pracují nějakou dobu jen na Dohodu o provedení práce, anebo dokonce dobrovolnický – v takových obdobích je samozřejmě nutné omezit i projekty realizované jednotlivými centry, což má

²⁸ Královéhradecký kraj. *Krajské dotační programy pro rok 2014*

²⁹ REKTOŘÍK, Jaroslav. *Organizace neziskového sektoru – základy ekonomiky, teorie a řízení*

³⁰ DOLEŽALOVÁ, Ivana. *Ani přátelé nevěří, že za to nic nemám – S Rut Kolínskou o mateřských centrech, trojhlavé sani a otcích exotech*

bohužel dopad i na kvalitu a zejména rozsah poskytovaných služeb. Naštěstí si ale práci v mateřských centrech obvykle volí ženy, které ji berou více jako poslání a službu veřejnosti, než jako pouhý způsob obživy a také s provozem center významně dobrovolnický pomáhají samotné klientky.

3 Prevence a další sociálně prospěšné aktivity mateřských center

3.1 Aktivity zaměřené na ženy na mateřské a rodičovské dovolené

Rodiny s malými dětmi, zejména ženy-matky na mateřské a rodičovské dovolené se často dostávají do sociální izolace - nemohou se účastnit běžných vzdělávacích, společenských a jiných aktivit. Často jim chybí sociální vazby, kontakty a zapojení se do komunitního života, možnost seberealizace... Ve spolupráci s pracovníky OS Cvrček – mateřské centrum v Kostelci nad Orlicí, které v této oblasti funguje již více než 6 let, byly identifikovány následující druhy rizikového chování, jimiž jsou ženy na mateřské a rodičovské dovolené v důsledku své izolace nejvíce ohroženy:

- Sociální vyloučení³¹
- Předlužení domácnosti³²
- Nezaměstnanost; slučitelnost profesních a rodinných rolí³³
- Domácí násilí³⁴
- Alkoholismus³⁵
- Závislost na počítači a internetu³⁶
- Syndrom vyhoření³⁷

Rút Kolínská, zakladatelka prvního mateřského centra v České republice popisuje hlavní problém izolace žen na mateřské a rodičovské dovolené takto: „...*když není matka spokojená, často propadá depresi a končí závislostí na alkoholu, drogách, vznikají konflikty v rodině, rodina se rozpadá. Matky s malými dětmi, které nejsou zakotveny v zaměstnání, trpí často pocity méněcennosti, neuspokojenosti, i představou, že jsou vytlačovány společností na okraj...*“³⁸.

³¹ MPSV. *Národní koncepce podpory rodin s dětmi*

³² MVČR. *Identifikace zásadních problémů v oblasti sociálního vyloučení*

³³ MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky*

³⁴ Sociologický ústav AV ČR. *Mezinárodní výzkum násilí na ženách – ČR/2003*

³⁵ Institut pro kriminologii a sociální prevenci. *Specifické aspekty zneužívání drog u žen*

³⁶ NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost*

³⁷ KALLAWAS, A. *Syndrom vyhoření v práci a v osobním životě*

³⁸ DOLEŽALOVÁ, Ivana. *Ani přátelé nevěří, že za to nic nemám – S Rut Kolínskou o mateřských centrech, trojhlavé sani a otcích exotech*

Následující kapitoly se budou věnovat jednotlivým druhům těchto rizikových jevů a zároveň zde budou popsány obecné možnosti působení mateřských center v dané oblasti a také některé příklady konkrétních programů, pořádaných v OS Cvrček – mateřské centrum (V příloze C je jako příklad připojen Program Mateřského centra Cvrček na měsíc listopad 2014), a budou případně doplněny o konkrétní příklady z praxe.

3.1.1 Sociální vyloučení

Sociální vyloučení je primárně důsledkem chudoby a nízkých příjmů. Sociálně vyloučení jsou odříznuti od institucí a služeb, sociálních sítí, vzdělávacích a pracovních příležitostí. Týká se zejména neúplných rodin, a rodin s více dětmi, ale i jiných nízkopříjmových rodin a matek, které se do izolace dostávají celodenní péčí o dítě. Dalším faktorem, který sociální vyloučení žen na mateřské a rodičovské dovolené zhoršuje, je jejich ztížený přístup na trh práce, jelikož v České republice je stále velmi malá vůle zaměstnavatelů přistupovat k alternativním pracovním úvazkům. Kvůli péči o dítě, ale i nedostatku financí tak často dojde k přerušení sociálních vazeb – matky nemají čas se scházet s přáteli, s dítětem nemohou často navštívit své kolegy na pracovišti, ...

Prevence sociálního vyloučení v mateřských centrech probíhá nejrůznějšími způsoby – od pořádání nízkoprahově zaměřených volnočasových aktivit a kulturních akcí pro rodiny s dětmi, které pomáhají ženám vyjít z izolace, přes pořádání vzdělávacích a osvětových programů, motivování k vzájemné výpomoci a sdílení problémů, až po možnost hlídání dětí mladších 3 let v době, kdy si rodiče potřebují vyřídit nezbytné úřední záležitosti.

*Příklady konkrétních programů pořádaných OS Cvrček – mateřské centrum, zaměřených na prevenci tohoto jevu jsou: **Doprovodné hlídání dětí** (zpřístupnění vzdělávacích aktivit ženám s malými dětmi); **Rukodělné workshopy** (zapojení žen do společných činností, možnost seberealizace...); **Kulturní akce** (umožnění společenského vyžití pro rodiny s malými dětmi – aktivity i prostory jsou plně přizpůsobeny potřebám těchto rodin); **Výlety** (umožnění smysluplného aktivního trávení volného času pro rodiče s dětmi); **Semináře a besedy** (umožnění účasti na vzdělávacích a osvětových akcích ženám s malými dětmi).*

Příklad z praxe: A., matka 5-ti dětí. Do mateřského centra začala docházet až při čtvrté rodičovské dovolené, předtím neměla potřebu jej vyhledávat: s prvním dítětem trávila rodičovskou dovolenou na

manželské koleji při studiu VŠ – zde se scházela s ostatními matkami v jakémsi klubu, navzájem si pomohly, poradily, pohlídaly děti, ... V době dalších dvou rodičovských dovolených souběžně vedla spolu s manželem rodinný podnik, takže nezůstávala sama doma, o péči o děti i o domácnost se s manželem dělila. Také jí vypomohla její matka (babička dětí), která děti ráda a spolehlivě pohlídala a také jí vždy vyslechla a poradila. Při čtvrté mateřské se ale poměry změnily – babička zemřela, provoz rodinného podniku byl omezen na minimum a manžel nastoupil do zaměstnání; žena tak najednou zůstala sama s dítětem, bez možnosti seberealizace, odpočinku od každodenní rutiny a s omezenou možností zapojovat se do společenských aktivit. Hledala proto možnost znovuzapojení se do společenského života, které nakonec našla v mateřském centru. Absolvovala zde řadu kurzů a seminářů, zapojila se do organizace aktivit a nakonec se stala zaměstnankyní tohoto centra.

3.1.2 Předlužení domácností

Zadlužování domácností v posledních letech zaznamenalo výrazný nárůst. Mohutnou expanzí prošly zejména spotřebitelské úvěry. V důsledku nedostatečné informovanosti si řada občanů nedokáže sama vyhodnotit rizikovost své zadluženosti. Často pak dochází k situacím, kdy občané nejsou schopni své dluhy splácet, hrozí jim exekuce, na umoření starých dluhů si vytvářejí nové a dostávají se tak do „dluhového labyrintu“ a „dluhových pastí“. K výraznému ekonomickému oslabení rodin mj. přispívá i úroveň dostupnosti bydlení v České republice, kdy bydlení s regulovaným nájmem není téměř k dispozici, tržní nájemné je finančně velmi náročné a pořízení vlastnického bydlení předpokládá faktickou ztrátu druhého příjmu v rodině. Rodiny často nevědí, na jaké dávky a příspěvky, odpočty z daní atd. mají nárok, na jakou ochranu a pomoc se mohou spoléhat, zda a jakým způsobem si mohou při rodičovské dovolené přivydělat, ...

V této oblasti působí mateřská centra zejména v oblasti osvěty, zajišťování kurzů finanční gramotnosti, pořádání besed s odborníky a zvyšování informovanosti v oblasti zadlužování.

*Příklady konkrétních programů pořádaných OS Cvrček – mateřské centrum, zaměřených na prevenci tohoto jevu jsou: **Semináře finanční a sociální gramotnosti** (jak hospodařit s penězi, rizika finančního trhu, ...); **Jak sladit rodinu a zaměstnání** (cyklus seminářů zaměřených na získávání znalostí a dovedností potřebných pro získání a udržení zaměstnání bez negativních dopadů na rodinný život, dělbu odpovědností v rodině, ...); **Poradenství před zahájením podnikání** (rekvalifikační kurz pro ženy na mateřské a rodičovské dovolené); **Pomocná ruka při sladování zaměstnání a rodiny** (usnadnění*

získání a udržení zaměstnání rodičům po skončení rodičovské dovolené možnost díky zajištění vodění a vyzvedávání dětí do a ze školky.

Příklad z praxe: V., matka 1 dítěte. V době těhotenství se přestěhovala za manželem do nového prostředí. Manžel přišel o práci, a rodina se začala postupně zadlužovat na nájemném atd. Matka začala po čase s malým synem docházet do mateřského centra. Zde se seznámila s jinou členkou, která rodině pronajala za počáteční symbolický nájem kavárnu. Rodina začala podnik ihned provozovat, zvýšila svůj příjem, doplatila dluhy, zažehnala hrozící exekuci a vymanila se z akutních finančních problémů.

3.1.3 Nezaměstnanost; slučitelnost profesních a rodinných rolí

Ženy, které z důvodu péče o dítě dlouhodobě přerušují svou kariéru, jsou vystaveny zvýšeným obtížím na trhu práce a s tím spojenou vyšší mírou nezaměstnanosti. Stát se snaží posilovat oslabenou pozici rodičů-zaměstnanců na trhu práce prostřednictvím nejrůznějších prorodinných opatření (vícerychlostní čerpání rodičovského příspěvku, možnost flexibilního střídání rodičů v péči o dítě, zrušení omezení přivýdělku při pobírání rodičovského příspěvku,...). Bohužel však v důsledku nejrůznějších překážek nejsou tyto snahy vždy dostatečně efektivní. Jedním z faktorů je malá míra využívání alternativních pracovních úvazků. Přitom téměř 60% žen by bezprostředně po návratu z rodičovské dovolené preferovalo právě částečný úvazek, a více než 50% žen by částečný úvazek upřednostnilo i po nástupu dítěte do školy³⁹. Další problematickou skutečností je praktická neexistence finančně a teritoriálně dostupných služeb péče o děti do tří let věku. Tyto problémy tvoří také faktickou překážku pro možnost udržení kontaktu se zaměstnáním a další profesní rozvoj v průběhu mateřské a rodičovské dovolené, což má dopady na profesní růst a obtížnější návrat do zaměstnání. Pasivní politika zaměstnanosti neposkytuje ženám po rodičovské dovolené v České republice dostatečnou ochranu. Potenciálně daleko efektivnější vliv nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti závisí velmi na tom, jak jsou „šity na míru“ sledované skupině, např. zda se rekvalifikační kurzy konají v době, kdy matky mohou zabezpečit péči o dítě, jak jsou akce Úřadů práce dostupné prostorově atd.⁴⁰

³⁹ zdroj: SVOBODOVÁ, K., PALONCYOVÁ, J. *Výsledky výzkumu VÚPSV v oblasti péče o děti předškolního věku*

⁴⁰ KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů*

Míra nezaměstnanosti u žen bezprostředně po návratu z rodičovské dovolené je v průměru téměř o 6% vyšší než u žen, které děti nemají, anebo mají děti již starší z celkového počtu nezaměstnaných žen⁴¹. Tuto skutečnost umocňují nejrůznější faktory jako například **nedostatečné vzdělání respektive kvalifikace matky**, ztráta kontaktu s oborem apod.; problémy s doplněním vzdělání z časových či finančních důvodů – žena se musí starat o domácnost, o děti, atd. (vzdělání poskytované v komerční sféře je drahé, nabídka a kapacita rekvalifikačních kurzů zaměřených a přizpůsobených specifické skupině žen na rodičovské dovolené je nedostatečná⁴²). Častou okolností komplikující návrat žen z rodičovské dovolené na trh práce je **nemožnost případných úprav pracovní doby** jako např. směnnost, možnost klouzavé pracovní doby, alternativní úvazky, ... – zaměstnavatelé nejsou dostatečně nakloněni, ani nijak výrazně motivováni k podpoře alternativních úvazků, aby mohly matky lépe sladit rodinný a pracovní život (jak uvádí Ministerstvo práce a sociálních věcí v Národní koncepci rodinné politiky, „...v ČR není oproti jiným evropským zemím téměř využívána práce na částečný pracovní úvazek...“⁴³). Dalším faktorem ovlivňujícím míru nezaměstnanosti žen po návratu z rodičovské dovolené je **častá nemocnost dětí, oslabená imunita** – zaměstnavatelé nechtějí zaměstnávat matky malých dětí, jelikož mají obavu z časté absence matky (ve Zprávě z výzkumu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí se uvádí, že „...v téměř 90% rodin pečuje o nemocné dítě převážně matka, přičemž ze dvou třetin vždy jenom ona a ve zbývajících třetině se někdy střídá s partnerem nebo s jinou osobou...“⁴⁴). Dále nezaměstnanost žen po rodičovské dovolené mohou ovlivňovat **psychosomatické problémy dětí při nástupu do mateřské školy** – některé děti trpí nevolnostmi, bolestmi hlavy, břicha a dalšími obtížemi, a matka tak neví předem, zda v daný den zvládne předat dítě do školky, nebo zda s ním bude muset zůstat doma. Také přispívá **nedostatečná kapacita mateřských škol a absence jeslí**, respektive problémy s hlídáním dětí (z výzkumu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí vyplývá, že pro 40 % žen, které nastoupily do zaměstnání až v době, kdy byly jejich dítěti více než 3 roky nebo nenastoupily vůbec, byla zásadním důvodem okolnost, že se jim nepodařilo zajistit místo v mateřské škole⁴⁵) – obzvláště v malých obcích je kapacita státních mateřských škol nedostačující a jejich provozní doba je nedostatečně dlouhá, soukromé školky a jesle zde prakticky neexistují, a ani hlídací agentury zde nemívají

⁴¹ zdroj: KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů*

⁴² MŠMT. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha*

⁴³ MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky*

⁴⁴ KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů*

⁴⁵ KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů*

své pobočky; babičky a dědečkové také často stále pracují, a tak nemohou s hlídáním dětí vypomoci.

Preventivní činnost mateřských center v této oblasti spočívá v organizování seminářů personálního poradenství, pořádání nejrůznějších vzdělávacích a rekvalifikačních kurzů, ale i v možnosti hlídání dětí, nebo jejich vodění do a ze školky, ... Důležitou výhodou akcí pořádaných mateřskými centry je, že děti jsou zde, na rozdíl od jiných vzdělávacích institucí, vítány a je zde zajištěna péče o ně.

*Příklady konkrétních programů pořádaných OS Cvrček – mateřské centrum, zaměřených na prevenci tohoto jevu jsou: **Krok k zaměstnání** (semináře na témata podpory zaměstnanosti rodičů; alternativních forem práce; ...); **Jak sladit rodinu a zaměstnání** (seminář pro rodiče představující možnosti klasických i alternativních forem práce a forem péče o děti, dělbu odpovědností v domácnosti, ...); **Poradenství před zahájením podnikání** (rekvalifikační kurz připravující ženy na rodičovské dovolené na podnikání, základy účetnictví, sestavení podnikatelského plánu, kalkulace, daně, ...); **Pomocná ruka při sladování zaměstnání a rodiny** (možnost vodění a vyzvedávání dětí do školky); **Příprava na školku** (návuk psychosociálních dovedností dětí, přivykání na pobyt v kolektivu, návuk dovedností nezbytných pro usnadnění nástupu a pro pobyt v mateřské školce, samostatnost při jídle a pití, návuk spaní v cizím prostředí, postupné zvykání na nepřítomnost matky, respektování cizího člověka jako autority, ...)*

*Příklad z praxe: M., matka dvou dětí. Před nástupem na rodičovskou dovolenou byla nezaměstnaná, takže se neměla po jejím ukončení kam vracet. V rámci aktivit mateřského centra absolvovala rekvalifikační kurz (**Krok k zaměstnání**) a po jeho ukončení získala zaměstnání přímo v mateřském centru. Po čase si sice našla jiné zaměstnání, ale mohla se již pochlubit nově dosaženým vzděláním, získanou praxí a zkušenostmi.*

3.1.4 Domácí násilí

Násilí, k němuž dochází ve společnosti mezi blízkými osobami je jednou z nejrozšířenějších forem násilí. Nemusí se přitom vždy jednat jen o fyzické či sexuální formy, ale například také o nejrůznější druhy psychického týrání, nebo ekonomického násilí. Přestože domácí násilí se může týkat kohokoli, bez rozdílu pohlaví, věku a vzdělání, je pravdou, že více než 90% obětí

domácího násilí jsou ženy⁴⁶, nejčastěji ve věku 30-45 let (61% žen - obětí), zejména ženy nezaměstnané, na mateřské dovolené, anebo v domácnosti⁴⁷. Podle dostupných statistik zažilo až 59% žen alespoň jednou v životě některou z forem domácího násilí, a až 34% se s domácím násilím setkalo v posledních 5-ti letech! Problémem však je, že přes 90% žen, které se s domácím násilím setkaly, tento incident vůbec neohlásilo. Domácí násilí na ženách je o to horší, že až v 80% jsou jeho pasivními účastníky děti⁴⁸.

Nejdůležitějšími úkoly pro mateřská centra v této oblasti jsou osvětové a vzdělávací aktivity, konference, besedy s odborníky, vedení veřejné diskuse na téma domácího násilí, odbourávání předsudků, budování zdravého sebevědomí v ženách, šíření letáků pro veřejnost a zveřejňování kontaktů na intervenční centra, azylové domy, ... Důležité je zejména budovat mezi ženami schopnost rozpoznat signály rizikového vztahu a domácího násilí a schopnost bránit se mu – ženy velmi často tyto prvotní signály podceňují či přehlížejí a často pomoc hledají až když jsou vážně zraněny, nebo když agresor rozšíří své agresivní chování i na děti...

*Příklady konkrétních programů pořádaných OS Cvrček – mateřské centrum, zaměřených na prevenci tohoto jevu jsou: **Aktivní rodičovství** (besedy s odborníky na témata zvyšování rodičovských kompetencí, zdravého rozvoje vztahů, ...); **Řešení problémů v rodině** (besedy s psychologem na téma řešení krizových situací); **Beseda s pracovníci Preventivně informační služby Policie České republiky***

Příklad z praxe: K., matka dvou dětí. Manžel ji odjakživa psychicky týral, postupně se přidalo i fyzické násilí. Žena klasicky nejprve chování muže omlouvala, obviňovala sama sebe, snažila se nezavdávat příčiny k dalšímu násilí. Manžel však s bitím nepřestával a po čase začal bít i staršího syna. Žena si nakonec uvědomila, že mužovo jednání není v pořádku a muže opustila, ale jeho jednání neohlásila. Tato týraná žena po čase začala docházet do mateřského centra, nabyla zpět své sebevědomí, našla zde mj. možnost svěřit se se svými problémy. Do mateřského centra dochází i nadále, přestože již není na rodičovské dovolené, pomáhá zde s organizací kulturních akcí a má zde důležité zázemí.

⁴⁶ Sociologický ústav AV ČR. *Mezinárodní výzkum násilí na ženách*

⁴⁷ O.S. ROSA – Centrum pro týrané a osamělé ženy. *Sociologická sonda klientek*

⁴⁸ MVČR. *Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011-2014*

3.1.5 Alkoholismus

Vyšší konzumace alkoholu u žen často navazuje na zátěžové životní situace v rodině nebo partnerském vztahu. Narození dítěte, byť chtěného a milovaného, může být pro některé ženy právě takovou situací, zvláště je-li doprovázeno některým z dalších patologických jevů, uváděných v této práci. Ženy, které pijí, jsou nejčastěji právě ženy na mateřské a rodičovské dovolené, ženy v domácnosti a nezaměstnané ženy. Jsou doma samy s dětmi a nevědí, jak se se svojí samotou vyrovnat. MUDr. Petr Popov, primář Oddělení léčby závislostí Všeobecné fakultní nemocnice v Praze uvádí, že se aktuální počet závislých na alkoholu v České republice odhaduje až na alarmujících 700 tisíc osob, přičemž ženy tvoří až jednu třetinu z tohoto počtu a jejich poměr se stále zvyšuje⁴⁹. Průměrný věk klientek center pro doléčení závislostí žen na alkoholu je 40 let⁵⁰, přičemž 20% žen začíná s pitím právě během mateřské a rodičovské dovolené!⁵¹

Z výše uvedených informací je zřejmé, že ženy na mateřské a rodičovské dovolené opět spadají věkově i socioekonomicky mezi nejvíce ohrožené osoby. Funkce mateřských center spočívá zejména v organizování besed s odborníky, pořádání seminářů a dalších osvětových aktivit, vytržení žen z izolace, ...

*Příklady konkrétních programů pořádaných OS Cvrček – mateřské centrum, zaměřených na prevenci tohoto jevu jsou: **Zdravotní gramotnost** (besedy na témata Zdravotní rizika, Životní styl, Zdravá výživa, ...); **Výživové poradenství** (beseda na téma zdravých stravovacích návyků); **Beseda s pracovníci Preventivně informační služby Policie České republiky**; **Řešení problémů v rodině** (besedy s psychologem na téma řešení krizových situací)*

Příklad z praxe: J., matka dvou dětí. Před první rodičovskou dovolenou byla žena velmi pracovně i společensky aktivní. S odchodem na rodičovskou dovolenou musela řadu svých aktivit omezit, a připadala si méněcenná, handicapovaná, odříznutá od světa, neschopná... Po čase si žena doma tu a tam nalila sklenku vína pro lepší náladu a uvolnění. Časem se ale z jedné sklenky stala někdy i lahvinka... Žena si svůj problém naštěstí včas uvědomila a hledala řešení – věděla, že potřebuje místo nebo společnost, kam by mohla pravidelně docházet, aby se vyhnula domácí samotě, rutině a pokušení. Objevila komunitu místního mateřského centra, kde se začala velice rychle zapojovat a seberealizovat při organizaci vzdělávacích a kulturních akcí, řízení chodu centra, atd. Do mateřského

⁴⁹ ALKOHOLIK.CZ. Alkoholismus v ČR – statistiky 2010

⁵⁰ ALMA FEMINA. www.almafemina.cz/projekty/centrumnaslednepece.htm

⁵¹ PLOCOVÁ, M. Alkoholu propadne na mateřské až pětina žen

centra nepřestala docházet ani po ukončení první rodičovské dovolené, a při nástupu na druhou rodičovskou dovolenou již věděla, jak a kde smysluplně využít svůj potenciál i s malým dítětem.

3.1.6 Závislost na počítači a internetu

Tato závislost je fenoménem zejména posledních několika let. U žen na rodičovské dovolené se nejčastěji projevuje v nadměrné účasti na sociálních sítích a internetových diskusích. Ženy ve snaze být dokonalou matkou shánějí co nejvíce rad a názorů na internetu, až zde zcela uvíznou. Kromě snahy o získávání informací tyto ženy k této činnosti inklinují také kvůli touze po společenském kontaktu, a po zpětné vazbě od jiných dospělých, které jim kvůli jejich izolaci v době rodičovské dovolené, schází. Další variantou je závislost na nakupování v internetových obchodech – ženy s malým dítětem mají často kromě jiných omezení i ztíženou možnost vyrazit na nákupy. Proto se mohou, ve snaze ušetřit čas i rodinné finance, uchýlovat k vyhledávání výhodných nákupů na internetu. Bohužel však i zde mohou ženy začít trávit nadměrné množství času, až bez internetového nakupování nemohou být. Důsledky takového počínání jsou nepříznivé nejen pro jejich fyzické zdraví (únava, nadváha, bolesti zad a onemocnění pohybového systému, ...), ale také pro společenský a rodinný život takto postižených žen (zanedbávání reálných vztahů na úkor těch virtuálních, podrážděnost, úzkost, agresivita...)⁵².

Kromě psychologické pomoci a změn v celkovém přístupu k práci na počítači je velmi důležitou složkou účinné prevence a léčby této závislosti „...rozvoj jiných zájmů a nalezení alternativních způsobů trávení volného času...“⁵³. A právě v této oblasti mohou mateřská centra podat velmi účinně pomocnou ruku. Ženy se zde mohou věnovat řadě sportovních, kulturních, vzdělávacích a dalších činností.

*Příklady konkrétních programů pořádaných OS Cvrček – mateřské centrum, zaměřených na prevenci tohoto jevu jsou: **Řešení problémů v rodině** (besedy s psychologem na téma řešení krizových situací); **Beseda s pracovníci Preventivně informační služby Policie České republiky**; **Kurzy břišních tanců** (umožnění alternativní formy relaxace a pohybové aktivity); **Zdravotní gramotnost** (besedy na témata Životní styl, Zdravý pohyb, Vnitřní pohoda, Zdravý prostor); **Rukodělné workshopy** (příležitost pro*

⁵² MLČOCH, Zbyněk. *Závislost na počítači a internetu – léčba*, 26 rad

⁵³ NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost*

alternativní trávení volného času); **Kulturní akce** (vytržení žen z izolace a možnost společenského využití); **Výlety** (další možnost aktivního trávení volného času) .

Příklad z praxe: V., matka 3 dětí. Manžel je přes týden pracovně mimo domov, starší synové jsou již také dospělí a nebydlí tedy s rodiči. Tato osamělá žena tak objevila při své třetí mateřské dovolené kouzlo internetu, konkrétně nakupování oblečení pro sebe a pro svou dcerku v e-shopech. Žena tráví na internetu každou volnou chvíli, a neuplyne jediný den, kdy by zde něco „výhodného“ nezakoupila. Obě mají hromady oblečení, které ani neunosí, ale na další rodinné aktivity jim už bohužel nezbývá čas, peníze, ani síla. Závislostí ženy je tak ovlivněn celý rodinný život.

3.1.7 Syndrom vyhoření

Syndrom vyhoření (burn-out) je stav extrémního vyčerpání, vnitřní distance, silného poklesu výkonnosti a různých psychosomatických obtíží. Většina žen vstupuje do mateřství s těmi nejlepšími úmysly a ideály, a snahou být „dokonalá máma“. Realita však bývá mnohem méně kreativní. Žena trpí tím, že nespĺňuje nároky, jež klade sama na sebe. Vyčerpání a pocit neschopnosti pak udělají své, a vyhoření je tu. Diagnostika tohoto syndromu však není vůbec snadná – doprovází jej např. teplota, bolesti kloubů, svalů, hlavy, zimnice, neurologické či zažívací potíže, velmi často také dysfunkce štítné žlázy a nízký tlak... Podle německých studií z roku 2009 trpí syndromem vyhoření až každý třetí člověk⁵⁴.

Účinnou obranu proti syndromu vyhoření zajišťuje vyvážený program doplněný relaxačním cvičením a dostatkem pohybu. Nutná je také funkční síť sociálních vztahů. Všechny tyto aktivity jsou obvyklou součástí programů mateřských center. Koná se zde cvičení či tancování pro maminky s dětmi, pořádají se besedy, semináře, výlety, vycházky, hry, kurzy, workshopy... V neposlední řadě zde naleznou maminky psychickou oporu, společenské kontakty a pochopení a zjistí, že mají právo být nedokonalé!

*Příklady konkrétních programů pořádaných OS Cvrček – mateřské centrum, zaměřených na prevenci tohoto jevu jsou: **Cvičení a poradna pro těhotné a šestinedělky** (kurzy zaměřené na aktivní zapojování budoucích tatínek do péče o dítě i domácnost a spolupráce s celými rodinami nastávajících rodičů); **Kurzy břišních tanců** (prevence pohybem); **Zdravotní gramotnost** (besedy na témata Životní styl, Zdravý pohyb, Vnitřní pohoda, Zdravý prostor); **Rukodělné workshopy** (možnost aktivního trávení*

⁵⁴ HÁTLOVÁ, P. Syndrom vyhoření – starý jev v novém hávu

volného času); **Kulturní akce** (umožnění společenského vyžití pro rodiny s dětmi a jejich vytržení z izolace); **Výlety** (přerušování vyloučení rodin s malými dětmi ze společenských aktivit).

Příklad z praxe: K., matka dvou dětí. Provdala se do nového prostředí, kde neměla vytvořené žádné sociální vazby (rodina, kamarádky). Manžel, pracovníčně velmi vytížený byl ve volném čase navíc aktivním myslivcem, takže všechny volné večery, noci i víkendy trávil v lese, nebo přípravou honů, mysliveckých bálů, atd. Žena tak zůstala „uvázaná“ v domácnosti prakticky o samotě po dobu dvou na sebe navazujících rodičovských dovolených, bez možnosti podělit se s kýmkoli o své problémy. Když si rodina konečně začala uvědomovat propukající duševní poruchu této ženy, bylo již na léčbu bohužel pozdě – žena se pokusila ukončit svou trýznivou situaci pokusem o sebevraždu skokem ze 3. patra. Následky jak na zdraví ženy, tak na životě rodiny jsou trvalé.

3.2 Aktivity zaměřené na děti

Děti, nejčastěji ve věku 0-3 let jsou druhou hlavní cílovou skupinou, na kterou se zaměřují mateřská centra. Svými aktivitami a programem se centra snaží co nejvíce podporovat jejich socializaci a zdravý vývoj. Více než dvacetileté zkušenosti provozovatelů center prokazují „...*pozitivní socializační funkci mateřských center před nástupem dítěte do mateřské školy...*“⁵⁵, ale i prospěšnost z hlediska zvyšování imunity, případně možnost včasného odhalení případných vývojových odchylek dětí. Nezanedbatelný je i význam primární sociální prevence patologických jevů.

3.2.1 Trénování a zvyšování sociálních dovedností dětí

Již ve druhém roce života je dítě natolik rozumově vyztřelé, že je schopno začít přijímat základní společenské požadavky, má zájem o učení a zejména má zájem o dětskou společnost⁵⁶ – učí se hrát si s dětmi, přijímat je jako partnery, řešit konflikty, napodobovat, spolupracovat a respektovat ostatní.

Za komunismu u nás byly mimo jiné z tohoto důvodu hojně budovány a propagovány jesle, avšak v nejrůznějších šetřeních bylo zjištěno a potvrzeno, že kolektivní výchova v takto útlém věku je z vývojového hlediska předčasná a děti na ni rozhodně nejsou zralé. „...*Ve výchově*

⁵⁵ KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Péče o děti předškolního a raného školního věku*

⁵⁶ MATĚJČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*

děti v kojeneckém a batolecím věku zdaleka nejde o „odbornost“, nýbrž především o vztah a vzájemnou souhru dětských potřeb na jedné straně a vstřícného rodičovského chování na straně druhé...“⁵⁷. Rodiče (matky), kteří většinou v dětství sami institucionální péčí v jeslích prošli, dnes vnímají aktuální poznatky vývojové psychologie a valná většina z nich preferuje návrat k individuální rodičovské péči o dítě. V současné době dochází do jeslí zhruba 1% dětí mladších tří let⁵⁸. Pro děti starší jednoho roku je mnohem přirozenější a prospěšnější pobyt v mateřském centru. Mohou si zde přivykat na kolektiv, a přitom mít matku na dosah. Děti se tu učí také respektovat jiné dospělé autority a obejít se alespoň na chvíli bez matky – maminky se mohou postupně zkoušet vzdalovat na toaletu, do kuchyňky, věnovat se ve vedlejší místnosti vzdělávacím nebo zájmovým aktivitám, apod., zatímco si děti hrají pod dozorem jiné maminky, nebo pracovnice mateřského centra v herně, ale přitom mohou maminčinu přítomnost neustále kontrolovat. Postupem času mohou maminky zkusit požádat některou z ostatních klientek, nebo pracovnic o krátkodobé pohlídání dítěte, až je dítě připraveno obejít se bez „maminčiny sukně“ na hodinu, dvě, nebo i na půl dne – k takovéto socializaci nabádal již Komenský v Informatoriu školy mateřské: „...dobré i jiným pouštěti k nim právo, zvláště lidem starým, aby kdekoli jsou (nejen rodičům na očích), na se pozor míti zvykaly, a tudy se i k jiným lidem stud a uctivost v srdcích jejich zakládala...“⁵⁹. Takovýto trénink samostatnosti je velmi prospěšnou přípravou na okamžik, kdy se maminka bude muset vrátit do zaměstnání a nebude již moci celodenně o dítě pečovat.. Děti s takovouto přípravou si ušetří řadu psychosomatických obtíží spojených s nástupem do školky (pláč, bolesti břicha, zvracení, odmítání potravy, bolesti hlavy, nespavost, pomočování, průjmy, apod.). Toto je hlavní důvod, proč i řada zkušených pedagogů z mateřských škol doporučuje rodičům s dětmi předškolního věku navštěvovat mateřská centra⁶⁰.

Kromě uvedeného postupného odpoutávání se od matky se děti v mateřských centrech v rámci běžných činností i v rámci besed s odborníky učí zábavnou formou např. grafomotorickým dovednostem (správné držení tužky, nůžek, štětce, ...), učí se zde samostatnosti a správným návykům (při jídle, pití, hygieně, oblékání, ...), nebo zde děti rozvíjejí své řečové dovednosti (schopnost samostatného vyjadřování pocitů a přání, říkanky, básničky, písničky, hádanky, scénky, ...). Zvládnutí těchto dovedností, zejména v oblasti hygieny, před nástupem do mateřské školy považují za stěžejní v podstatě všechny učitelky

⁵⁷ MATĚJÍČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*

⁵⁸ zdroj: KUCHAROVÁ, Věra a kol. *Péče o děti předškolního a raného školního věku*

⁵⁹ KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské*

⁶⁰ např. MŠ Tylova, Sušice. *Jak zvládnout nástup do mateřské školy*

mateřských škol, důraz na dostatečné řečové dovednosti klade až $\frac{4}{5}$ těchto pracovníc a schopnost odpoutat se od matky v tomto věku považuje za důležité $\frac{3}{4}$ učitelek⁶¹.

*Příklady konkrétních programů pořádaných OS Cvrček – mateřské centrum, zaměřených na tuto oblast jsou: **Příprava na školku** (nácvik psychosociálních dovedností, přivykání na pobyt v kolektivu, nácvik dovedností nezbytných pro pobyt v mateřské školce, samostatnost při jídle a pití, nácvik spaní v cizím prostředí, postupné zvykání na nepřítomnost matky, respektování cizího člověka jako autority, ...); **Logopedické okénko** (beseda s klinickým logopedem; seznámení s metodami užívanými pro rozvoj slovní zásoby, odstranění nesprávné výslovnosti hlásek, nácvik správné výslovnosti, reedukace specifických vývojových poruch učení, nácvik barev, orientace v prostoru, rozvoj zrakového i sluchového vnímání a rozvoj celé osobnosti dítěte. Možnost individuální konzultace, dotazů, ...); **Hrátky pro maminky s dětmi** (pravidelný blok, při němž se děti učí říkadla, básničky a písničky, při kterých cvičí, tancují a protahují se sami, s maminkami, s ostatními dětmi, s pomůckami i bez, ...).*

3.2.2 Zdravý vývoj a zvyšování imunity dětí

Pokud chtějí rodiče pozitivně ovlivňovat imunitu svého dítěte, je vhodné na to myslet již v době těhotenství. Proto velká část mateřských center zařazuje do svého programu poradenství pro těhotné ženy a jejich rodiny (předporodní příprava, cvičení pro těhotné, výživové poradenství, ...)

V novorozeneckém a kojeneckém období není sice pro děti ještě vhodný pobyt v kolektivu, přesto mohou mateřská centra svou činností prospívat i těmto nejmenším. Pro zdravý vývoj v tomto období je nejzásadnější uspokojování dítěte v potřebách spánku, bdění, adekvátních aktivit a jídla. Nejvhodnější stravou v nejranějším období je mateřské mléko a později citlivé zavádění mléčných výrobků, zeleninových, ovocných a obilných příkrmů⁶². Mateřská centra přicházejí s nejrůznějšími poradenskými programy z této oblasti (laktační poradenství, výživové poradenství, ...). Pro optimální psychický vývoj dítěte v tomto věku je velmi důležitou, avšak zejména u nekojených dětí často podceňovanou až zanedbávanou součástí rodičovské péče fyzický dotek – hlazení, objímání, mazlení, ... jak uvádí Mgr. Jana Hašplová, zakladatelka a ředitelka Školy vědomého rodičovství a lektorka masáží dětí a kojenců, dotek je zejména v prvním roce života zásadním komunikačním prostředkem mezi rodičem a

⁶¹ zdroj: NIESEL, R., GRIEBEL, W. *Poprvé v mateřské škole*

⁶² ŠEDIVÁ, Anna. *Ovlivňuje nástup do kolektivního zařízení imunitu?*

dítětem, který podporuje tvorbu vazby mezi rodiči a dětmi, pomáhá vzájemnému porozumění a pocitu přijetí a dítěti dává pocit bezpečí⁶³.

Pro imunitu dětí starších jednoho roku již může být pobyt v dětském kolektivu, jaký nabízí mateřská centra, velmi prospěšný. Jak tvrdí primářka Ústavu imunologie FN Motol MUDr. Anna Šedivá, CSc., ve druhém a ve třetím roce již dítě potřebuje kontakt s vrstevníky, který by mu měl být, i z hlediska postupného, mírného setkávání se imunitního systému a infekčních činitelů, umožněn. Mírným onemocněním se v tomto období nelze vyhnout, jsou dokonce pro imunitu v určitém směru přínosná! Dítě si tím totiž utváří a moduluje své imunitní schopnosti a vytváří si imunitní paměť, kterou bude dále potřebovat⁶⁴. Samozřejmostí pro zdravý vývoj dětí by také měla být přiměřená pohybová aktivita, a proto je nedílnou součástí programu snad všech mateřských center nějaká forma cvičení pro děti, dále procházky, výlety, některá centra zařazují i saunování či plavání, apod.

V neposlední řadě je také velmi důležité naučit se, jak správně pracovat s dětmi, aby byl jejich psychický vývoj optimální, jak co nejdříve identifikovat případné vývojové odchylky u dětí, aby eventuálně rodiče mohli včas vyhledat odborníka - poruchy učení, hyperaktivita, apod. Rodiče mohou při návštěvách mateřských center takové odchylky u svých dětí pozorovat při konfrontaci s jinými dětmi, ale zejména v rámci nejruznějších osvětových a vzdělávacích programů a besed s odborníky, zaměřených na vývojovou psychologii, pořádaných v těchto centrech.

*Příklady konkrétních programů pořádaných OS Cvrček – mateřské centrum, zaměřených na tuto oblast jsou: **Laktační poradenství** (laktační poradenství pro maminky, které mají problémy s kojením, ale chtějí je překonat - v prostorách mateřského centra, ale v případě zájmu a potřeby docházíme i do domácnosti, aby kojeneček i maminka byli při nácvičce v co nejpřirozenějším prostředí. Nácvička nejruznějších technik, poloh, stimulace, užívání pomůcek (kloboučky, odsávačka, ...); **Zdravé vaření pro naše děti** (cyklus praktických workshopů na témata zdravé výživy dětí: jak by měl vypadat jídelníček v různém věku dítěte, kolik energie by měl do těla dodávat, kolik živin by měl obsahovat? Jak se liší jídelníček dětí od jídelníčku dospělého? Co by nemělo chybět v jídelníčku dítěte? Atd.); **Masáže kojenců a malých dětí** (Názorné a přehledné uvedení do techniky masáží dětí a kojenců; poskytnutí informací o účinnosti masáží u zdravých i nemocných dětí, o významu doteku jako komunikačního prostředku s dítětem, o souvislosti s aromaterapií a muzikoterapií); **Výživové***

⁶³ HAŠPLOVÁ, Jana. *Něco o masážích*

⁶⁴ ŠEDIVÁ, Anna. *Ovlivňuje nástup do kolektivního zařízení imunitu?*

problémy u dětí a dospívajících (interaktivní beseda na téma výživové problémy u dětí a dospívajících - pitný režim, pravidelnost stravování, obezita, potravinové alergie, celiakie, přecitlivělost na laktózu, diabetes, poruchy příjmu potravy, atd. - jak tyto problémy rozpoznat, jak je řešit a jak jim co nejefektivněji předcházet, ...); **Hrátky pro maminky s dětmi** (pravidelný blok, při němž se děti učí říkadla, básničky a písničky, při kterých cvičí, tancují a protahují se sami, s maminkami, s ostatními dětmi, s pomůckami i bez, ...); **Rodičovská diagnostika** (seminář, v němž se mohou rodiče pod vedením zkušeného psychologa naučit sami a včas rozpoznat případné vývojové odchylky u svých dětí; jak poznat, kdy je odchylka ještě v normě, a kdy už je vhodné vyhledat odborníka. Optimální psychický vývoj dítěte; poruchy učení, hyperaktivita, apod.); **Dentální hygiena** (interaktivní workshop s dentální hygienistkou pro nejmenší a jejich maminky; prevence zubních kazů, správné dentálně hygienické návyky, doporučení vhodných kartáčků, past, názorná ukázka správného čištění zubů formou hry pro děti, co jíst a čemu se raději vyvarovat, ...).

Teoretická část této práce se snaží o poskytnutí komplexního náhledu na problematiku mateřských center. Věnuje se jednak historickým a legislativním východiskům vzniku mateřských center u nás, znázorňuje ale i šíří záběru aktivit těchto spolků a zejména jejich potenciál, který není vždy možné optimálně rozvíjet a využívat - centra velmi často narážejí na předsudky, genderové stereotypy, složité a nejisté financování, proměnlivost cílové skupiny, fluktuaci zaměstnanců a činitelů a další překážky, přesto však dokazují, že jsou životaschopnou, efektivní a přínosnou službou, založenou na principech subsidiarity a vzájemné prospěšnosti. Mateřská centra však mohou být vnímána i jako důležitá složka občanské společnosti.

Tato teoretická část je členěna do tří oddílů. V prvním z nich dochází ke zmapování složité cesty, kterou musela naše společnost absolvovat k dosažení dnešní úrovně sociální ochrany rodin s malými dětmi, zejména matek na mateřské a rodičovské dovolené – je zde osvětlen význam podpory žen na mateřské a rodičovské dovolené, popsány jsou hlavní historické mezníky vzniku organizací pečujících o ženy v České republice, a uvedeno zakotvení stávající situace péče o ženy na mateřské a rodičovské dovolené v Národní koncepci rodinné politiky České republiky. V dalším oddíle je vymezena definice mateřských center, zdokumentován jejich vznik a vývoj na území České republiky, popsáno je jejich poslání, definovány jsou hlavní cílové skupiny a jejich specifika a přiblíženy jsou zde také možnosti financování mateřských center. Třetí část se věnuje konkrétním činnostem mateřských center, zejména jsou tu představeny preventivní a další sociálně prospěšné aktivity těchto organizací,

zaměřené jak na samotné ženy na mateřské a rodičovské dovolené, tak na zdravý a přiměřený vývoj a rozvoj jejich dětí.

4 Analýza vybraných sociálních rizik ohrožujících ženy na mateřské a rodičovské dovolené

Již více než 20 let fungují v České republice mateřská centra, která se svou činností snaží pomáhat rodinám zejména ve velmi citlivém a složitém období, kterým je mateřská a rodičovská dovolená. Empirická část se tedy bude zabývat tím, jak klientky mateřských center hodnotí jejich přínos pro celé jejich rodiny. Také bude zanalyzován výskyt vybraných rizikových jevů, postihujících ženy na mateřské a rodičovské dovolené.

4.1 Cíl průzkumu

Cílem praktické části bakalářské práce je zhodnocení stávajících podmínek žen na mateřské a rodičovské dovolené a jejich rodin. Pro naplnění cíle výzkumu byly stanoveny následující výzkumné otázky a hypotézy:

VO1 Jsou ženy na mateřské a rodičovské dovolené skupinou ohroženou sociálním vyloučením a navazujícími sociálně patologickými jevy?

VO2 Mohou mateřská centra zmírnit rizika související se sociálním vyloučením a navazujícími sociálně patologickými jevy?

H1 Předpokládám, že finanční situace více než 2/3 rodin žen na mateřské a rodičovské dovolené se v tomto období zhoršila.

Odůvodnění: vzhledem ke skutečnosti, že v České republice je nejvíce rozšířený model dvoupříjmové rodiny, přičemž výše rodičovského příspěvku při nejčastěji volené 3-leté délce rodičovské dovolené nepokryje „ztracený“ příjem, a míra využívání práce na částečný úvazek, pružné pracovní doby či práce z domova je v České republice velmi nízká⁶⁵. V příloze A jsou popsány nejdůležitější historické a legislativní mezníky ve vývoji institutu mateřské a rodičovské dovolené v České republice

⁶⁵ MPSV. *Národní koncepce podpory rodin s dětmi*

- H2 Předpokládám, že v době mateřské a rodičovské dovolené má nadpoloviční většina žen problém zajistit si přivýdělek.
Odůvodnění: hypotéza vychází z aktuální situace, kdy u nás není oproti jiným evropským zemím téměř využívána práce na částečný pracovní úvazek, minimálně jsou využívány možnosti práce z domova, pružná pracovní doba atpod.⁶⁶
- H3 Předpokládám, že nadpoloviční většina žen na mateřské a rodičovské dovolené má v tomto období ztížený přístup ke vzdělávacím příležitostem a nemohou v potřebné míře udržovat kontakt se zaměstnáním a svým oborem.
Odůvodnění: hypotéza byla formulována na základě tezí o nemožnosti udržení kontaktu rodiče na rodičovské dovolené se svým povoláním a obtížnosti profesního růstu v tomto období.⁶⁷
- H4 Předpokládám, že $\frac{2}{3}$ žen po ukončení rodičovské dovolené má problém s návratem na trh práce.
Odůvodnění: podkladem pro stanovení hypotézy byl fakt, že české ženy jsou z řady příčin spojených s vykonáváním rodičovské role vystaveny zvýšeným obtížím na trhu práce a s tím spojené větší nezaměstnanosti.⁶⁸
- H5 Předpokládám, že nadpoloviční většina žen na mateřské a rodičovské dovolené je ohrožena syndromem vyhoření.
Odůvodnění: hypotéza vychází z předpokladu, že vzhledem k výrazné psychické a fyzické náročnosti tohoto období jsou ženy na mateřské a rodičovské dovolené syndromem vyhoření ohroženy více, než jaký je průměrný výskyt tohoto syndromu - podle německých studií z roku 2009 trpí tímto syndromem každý třetí člověk.⁶⁹
- H6 Předpokládám, že v době mateřské a rodičovské dovolené dochází nejméně ve dvojnásobném počtu případů ke zhoršení partnerského soužití, nežli k jeho zlepšení.
Odůvodnění: hypotéza se opírá o praktické zkušenosti autorky s prací v mateřském centru, ale také například o výsledky výzkumů v oblasti domácího násilí, z nichž

⁶⁶ MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky*

⁶⁷ MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky*

⁶⁸ MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky*

⁶⁹ HÁTLOVÁ, P. *Syndrom vyhoření – starý jev v novém hávu*

vyplývá přímá souvislost sociální izolace s výskytem násilného chování v rámci rodiny.⁷⁰

H7 Předpokládám, že nadpoloviční většina žen, které docházejí, či docházely do mateřských center, vyhledaly tato zařízení z důvodu, že pociťovaly některé z problémů uvedených v předchozích hypotézách, případně dalších problémů plynoucích z jejich sociálního vyloučení.

Odůvodnění: hypotéza se opírá o zhodnocení stávajícího stavu a identifikaci problematických oblastí života rodin s malými dětmi a strategické zaměření hlavních cílů rodinné politiky České republiky stanovených v Národní koncepci rodinné politiky.⁷¹

4.2 Metodologická východiska a sběr dat

Pro ověření stanovených výzkumných otázek a hypotéz byl proveden kvantitativně orientovaný výzkum, v němž byly informace získávány dotazníkovou metodou, kterou Gavora definuje jako způsob písemného kladení otázek a získávání písemných odpovědí. Tato metoda sběru dat je jedním ze základních postupů realizace měření a získávání dat v pedagogických výzkumech⁷². Dotazník byl sestaven jako soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, na něž účastnice dotazníkového šetření písemně odpovídaly. Kromě otázek zjišťujících základní údaje, nezbytné pro charakteristiku výzkumného vzorku respondentek, dotazník obsahoval celkem 8 otázek. Z důvodu co nejjednoznačnějšího vyhodnocování byly v dotazníku použity vesměs uzavřené, popřípadě polouzavřené otázky, a to zejména výběrové a výčtové. Byly zařazeny otázky zjišťující jak fakta, tak i mínění, postoje a motivy respondentek. Dotazníky byly distribuovány v mateřských centrech v královéhradeckém kraji a v ordinacích pediatrií na kostelecku. Šířeny byly jednak osobním předáváním, ale také elektronickou poštou. Vzor dotazníku je přiložen jako Příloha B.

⁷⁰ Sociologický ústav AV ČR. *Mezinárodní výzkum násilí na ženách – ČR/2003*

⁷¹ MPSV. *Národní koncepce rodinné politiky*

⁷² GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*

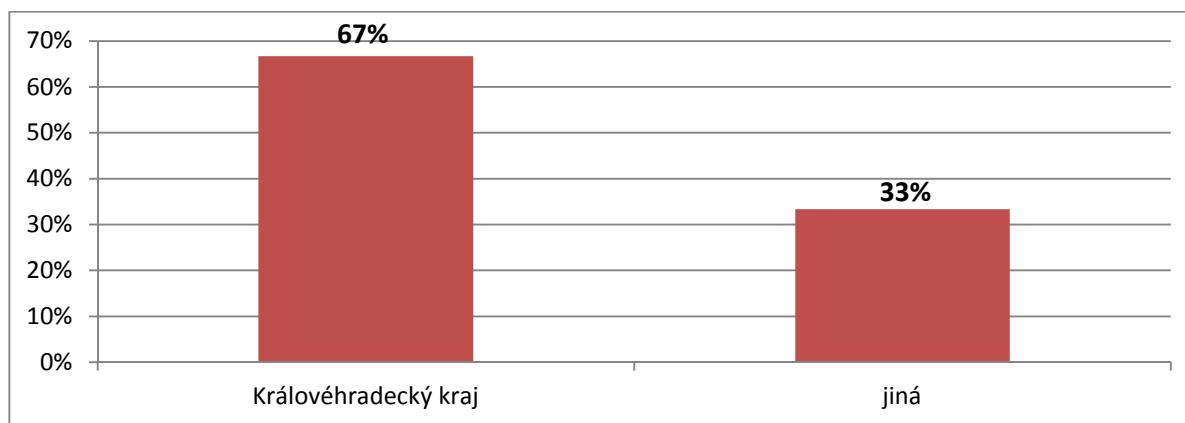
4.3 Charakteristika výzkumného vzorku

Cestou uvedenou v předchozí kapitole byly osloveny zejména ženy na mateřské a rodičovské dovolené a ženy, které ji v nedávné době ukončily. Průzkumu se zúčastnily se ženy, které využívají, či využívaly služeb mateřských center, šetření se ale zúčastnily i ženy na mateřské a rodičovské dovolené, které služeb mateřských center nevyužívaly – v tabulce č. 1 jsou uvedeny počty a poměry zúčastněných respondentek uspořádané podle věkové kategorie, a podle toho, zda byly klientkami některého z mateřských center či nikoliv. Celkem se šetření zúčastnilo 216 respondentek, zejména z královéhradeckého kraje. Ze zjištěných údajů dále vyplývá, že věk sice není zásadním faktorem pro to, zda se maminky stávají uživatelkami služeb mateřských center, přesto je zřetelná klesající tendence procentuelní míry využívání těchto služeb s přibývajícím věkem respondentek – v kategorii do 30 let je to 63%, v kategorii 31-40 let se jedná o 61%, a u žen nad 40 let klesá tato míra až na 53%.

Klientky MC	do 30 let	31-40 let	41 a více let	Poměr (%)
Ano	34	78	18	60%
Ne	20	50	16	40%
Celkem	54	128	34	100%

Tabulka č. 1: Složení respondentek šetření podle věku a skutečnosti, zda využívaly služeb mateřských center

Graf č. 4 zobrazuje složení účastnic šetření z hlediska lokality, ze které pocházejí. Přestože dotazníky byly autorkou šířeny výhradně v královéhradeckém kraji, díky dalšímu elektronickému rozesílání dotazníků mateřskými centry, pochází 72 žen z celkového počtu 216 respondentek z jiné lokality (tj. $\frac{1}{3}$ účastnic šetření).

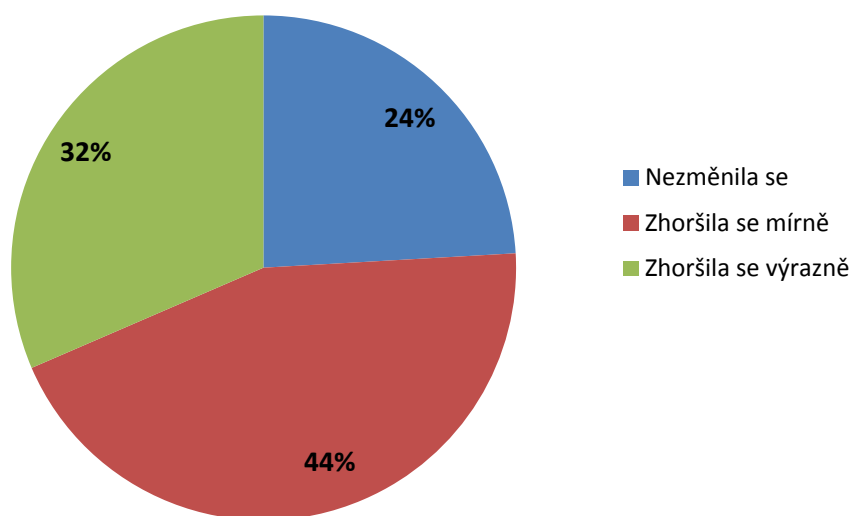

Graf č. 4: Složení respondentek šetření podle lokality, ze které pocházejí

4.4 Vyhodnocení výsledků průzkumu

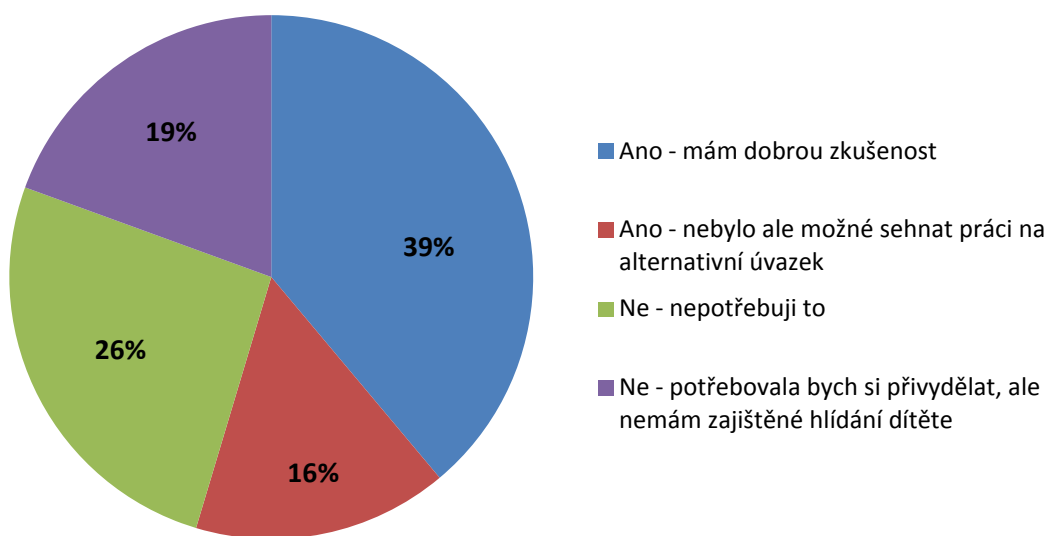
Tato kapitola je věnována výsledkům kvantitativního výzkumu provedeného formou dotazníkového šetření. Dotazníky byly distribuovány zejména prostřednictvím mateřských center v královéhradeckém kraji, ale také například v ordinacích některých pediatriů. Předem stanovené hypotézy jsou v této části konfrontovány s výsledky provedeného výzkumu. Zjištěná data jsou zde autorkou prezentována v podobě relevantních tabulek a grafů.

Následující graf č. 5 znázorňuje výsledky šetření v oblasti finanční situace rodin v období mateřské a rodičovské dovolené. Z výsledků je zřejmé, že žádná z respondentek neuvedla, že by se finanční situace její rodiny v tomto období zlepšila. Pouze 52 žen (tj. 24%) uvádí, že se jejich finanční situace nezměnila. U zbylých 164 dotčených rodin (tj. 76%) došlo ke zhoršení finanční situace. 68 respondentek (tj. 32%) uvádí, že se dokonce jedná o zhoršení výrazné. Z těchto údajů vyplývá, že hypotéza H1 byla potvrzena. Z dat vyplývá, že **„finanční situace více než 2/3 rodin žen na mateřské a rodičovské dovolené se v tomto období zhoršila“**, konkrétně se jedná o 76%. V tomto ohledu klientky mateřských center udávají ve 26% nezměněnou a pouze ve 24% výrazně zhoršenou finanční situaci, zatímco pouze u 21% žen, které do center nedocházejí, nedošlo ke změně finanční situace rodiny, ale až u 42% z nich došlo k jejímu výraznému zhoršení. Z tohoto výsledku vyplývá, že přestože mají všechny ženy stejné legislativní podmínky, rodiny klientek mateřských center lépe zvládají využívat všech dostupných dávek, svých možností a nároků tak, že v konečném důsledku je finanční situace celkově příznivější.

Graf č. 5: Finanční situace rodin v období mateřské a rodičovské dovolené

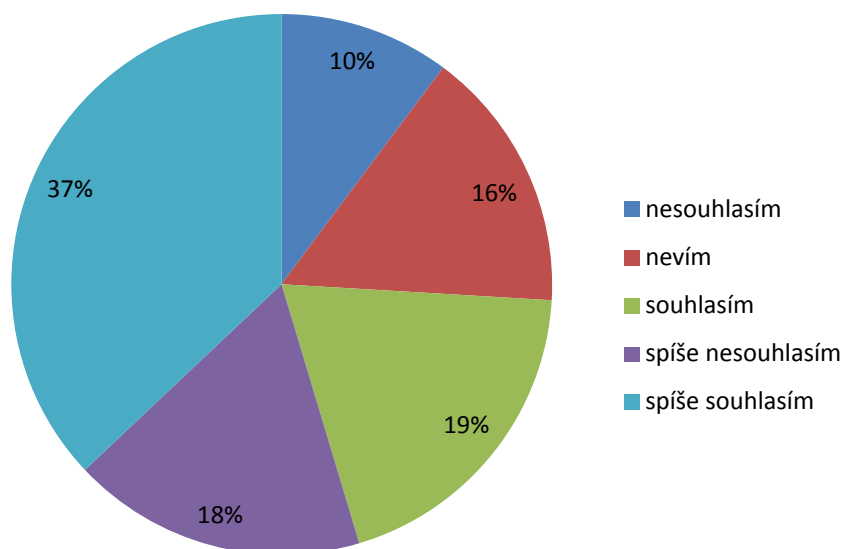
Další graf č. 6 zobrazuje zkušenosti žen se sháněním přivýdělku v době rodičovské dovolené. Výsledky šetření v tomto bodě jsou následující - 19% matek uvádí, že by přivýdělek uvítalo, ale má problémy s hlídáním dětí, dalších 16% žen sice zkušenost s přivýdělkem má, ale narazilo na nedostatečnou pružnost zaměstnavatelů v oblasti využívání alternativních úvazků. Dalších 26% žen uvádí, že přivýdělek při rodičovské dovolené nehledá, jelikož jej nepotřebuje. Tuto odpověď přitom překvapivě zvolily i některé ženy, které uvádějí, že se finanční situace jejich rodiny zhoršila výrazně. Zbýlých 39% žen přivýdělek při rodičovské dovolené sehnalo a uvádí, že s ním má dobrou zkušenost. V tomto případě tedy hypotéza H2, že „v době mateřské a rodičovské dovolené má nadpoloviční většina žen problém zajistit si přivýdělek“ nebyla potvrzena – „pouze“ 35% žen uvádí negativní zkušenost s přivýdělkem. V tomto bodě je podíl respondentek, které uvádějí dobrou zkušenost s přivýdělkem u obou skupin žen téměř stejný - 38,5% u klientek, resp. 39,5% u žen, které nejsou klientkami mateřských center. Ovšem pouze 34% klientek mateřských center uvádí problémy se sháněním přivýdělku, zatímco ženy nevyužívající služeb center tyto problémy zaznamenávají ve 38%. I zde je tedy možné pozorovat lepší adaptabilitu klientek mateřských center v oblasti sladování rodiny a zaměstnání i v období mateřské a rodičovské dovolené.

Graf č. 6: Zkušenosti žen s možností přivýdělku při rodičovské dovolené

Na níže uvedeném grafu č. 7 vidíme, jak vnímají ženy na mateřské a rodičovské dovolené svou pozici v oblasti vzdělávání a udržování kontaktu se svým zaměstnáním a pracovním oborem. Z 216 účastnic průzkumu uvedlo 80 žen, že spíše počítá s vyloučením v této oblasti, a dalších 42 jich uvedlo, že toto vyloučení cítí bez jakýchkoliv pochyb. Jedná se tedy

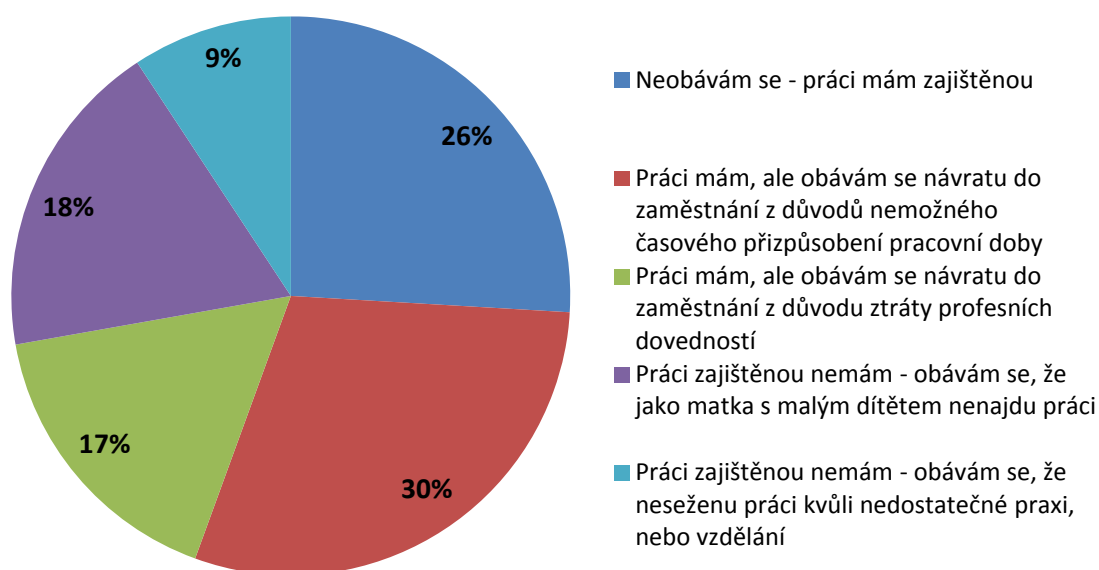
celkem o 122 dotazovaných žen (přes 56%), které v období mateřské a rodičovské dovolené zaznamenávají obtíže tohoto rázu. K tomu dalších 34 žen si není jisto, zda v jejich případě k danému omezení dochází, nebo nikoliv. Pouze 60 žen (28%) ztížený přístup k uvedeným možnostem svého rozvoje nepocítuje. Tímto tedy dochází k potvrzení hypotézy H3. Předpoklad, že „nadpoloviční většina žen na mateřské a rodičovské dovolené má v tomto období ztížený přístup ke vzdělávacím příležitostem a nemohou v potřebné míře udržovat kontakt se zaměstnáním a svým oborem“ můžeme na základě zjištěných informací prohlásit za pravdivý – jedná se celkem o 56% respondentek. V tomto bodě můžeme pozorovat poměrně malý rozdíl mezi odpověďmi žen, které docházejí do mateřských center a těmi, které tam nedocházejí – ženy, které služby mateřských center využívají, pocítují vyloučení v tomto bodě v 57% (z toho 18% žen pocítuje toto vyloučení jako výrazné), ženy, které služby mateřských center nevyužívají, pocítují vyloučení v oblasti vzdělávacích příležitosti v 56% (z toho u 21% žen je toto vyloučení pocítováno jako výrazné). Větší rozpětí je patrné u těch, které vyloučení v oblasti vzdělávacích příležitostí a udržení kontaktu se zaměstnáním nepocítují – 24% klientek center nepocítuje vyloučení v této oblasti, zatímco u žen nenavštěvujících centra je to až 32%. V tomto bodě tedy nebyl přínos aktivit mateřských center zcela prokazatelně doložen.

Graf č. 7: Ztížený přístup žen ke vzdělání a udržení kontaktu se zaměstnáním a pracovním oborem

Provedený průzkum potvrzuje, že většina žen má z nejrůznějších důvodů obavy z návratu na trh práce po ukončení rodičovské dovolené, což je znázorněno v grafu č. 8. Pouze 56 (26%)

respondentek tyto obavy nepocit'uje. 64 (30%) žen má sice zajištěnou práci, ale obává se problémů se sladěním rodiny a zaměstnání z důvodu nedostatečné ochotě zaměstnavatele přistoupit k některé formě alternativních pracovních úvazků. Ztráty profesních dovedností a tím i ztráty původního zaměstnání po návratu z rodičovské dovolené se obává 36 (17%) žen. Dalších 60 účastnic šetření (27%) nemá zajištěnou práci, a 40 z nich se obává problémů při jejím hledání z důvodů obtížnosti sladění rodiny a zaměstnání a zbylých 20 má obavy kvůli nedostatečným zkušenostem a chybějící praxi. Po shrnutí těchto údajů, je zřejmé, že hypotéza H4 je potvrzena. Tvzení, že „**²/₃ žen po ukončení rodičovské dovolené má problém s návratem na trh práce**“ lze považovat za prokázané – jedná se dokonce o 74% respondentek. U této otázky lze také sledovat výraznější disproporci mezi odpověďmi klientek mateřských center a žen, které služby mateřských center nevyužívají. Zatímco klientky se obávají obtíží s návratem do zaměstnání v 68%, ženy bez zázemí v mateřském centru se obávají těchto těžkostí v 84%. To znamená, že díky programům mateřských center jsou si klientky center v této oblasti o 16% jistější.

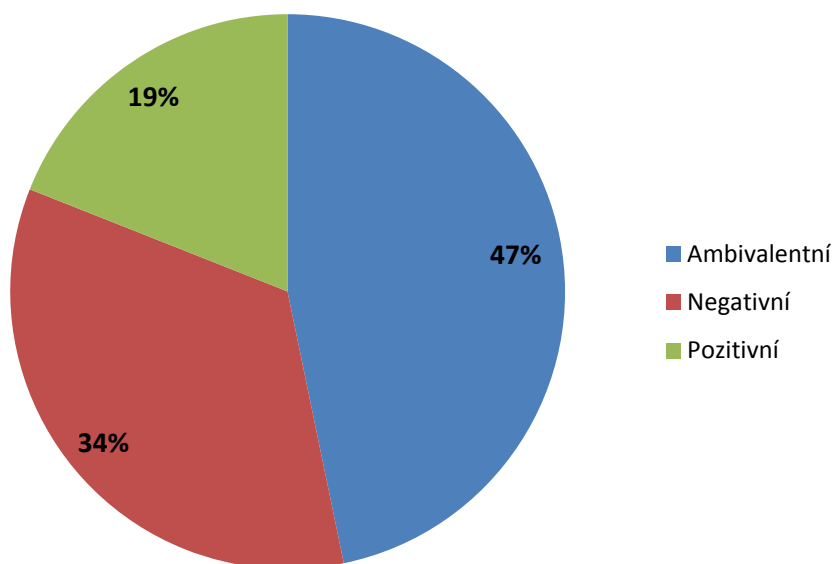

Graf č. 8: Obavy z problémů s návratem na trh práce

Jak bylo uvedeno v předchozích kapitolách, mohou mít zátěžové situace podstatný vliv na vznik a vývoj syndromu vyhoření a bývají i jednou z hlavních příčin⁷³. V provedeném šetření byly matky na mateřské a rodičovské dovolené dotazovány, zda prožívají některé z takových zátěžových situací, anebo zda pocit'ují některé ze symptomů tohoto syndromu. Graf č. 9

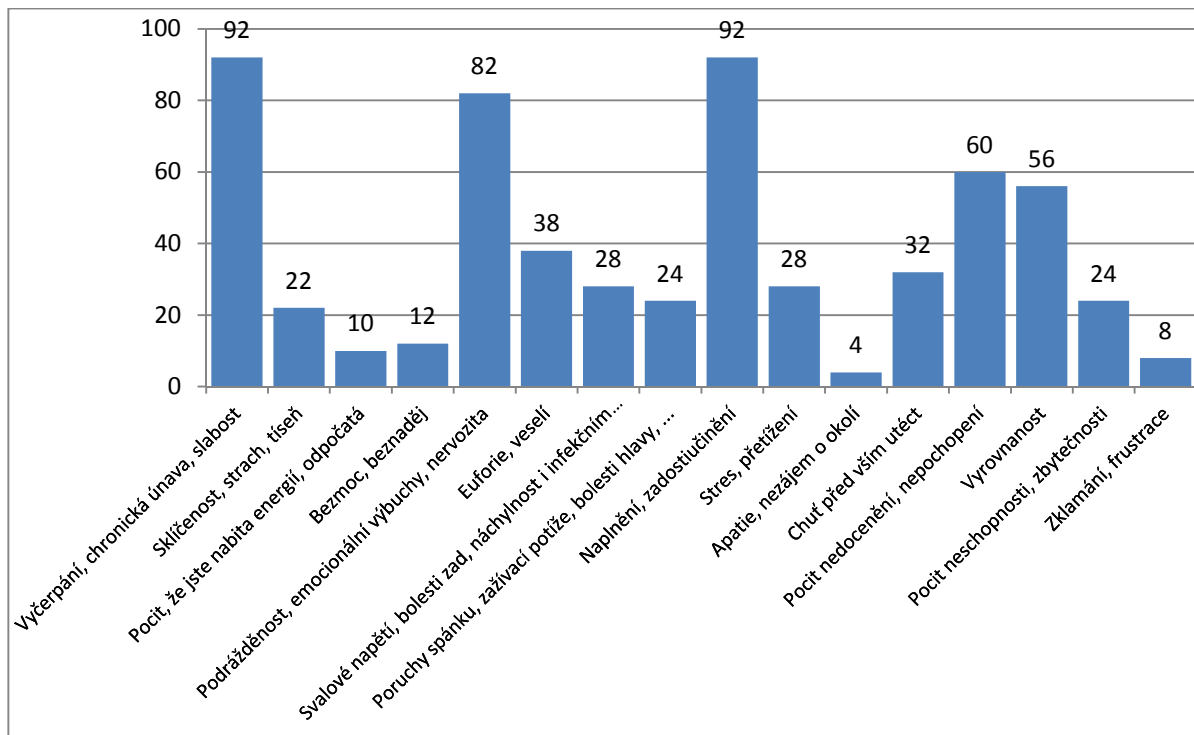
⁷³ JEKLOVÁ, M., REITMAYEROVÁ, E. *Syndrom vyhoření*

zobrazuje obecné druhy prožívaných pocitů v období mateřské a rodičovské dovolené - z průzkumu vyplývá, že pouze 19% žen prožívá v období mateřské a rodičovské dovolené výhradně pozitivní pocity. 47% žen v tomto období prožívá smíšené pocity (jak pozitivní, tak negativní), a celých 34% žen vnímá v této době pouze negativní pocity. Vzhledem k tomu, že německé průzkumy z roku 2009 prokázaly výskyt tohoto syndromu u 33% osob v celkové populaci, je poměr žen ohrožených touto poruchou v období mateřské a rodičovské dovolené více než dvojnásobný. Tato skutečnost tedy potvrzuje platnost hypotézy H5, že „**nadpoloviční většina žen na mateřské a rodičovské dovolené je ohrožena syndromem vyhoření**“ – konkrétně 81%. Z průzkumu také vyplynulo, že ženy navštěvující mateřská centra prožívají v menší míře výhradně negativní pocity (29%), nežli ženy, které mateřská centra nenavštěvují (42%). I zde je tedy opět možné vidět nesporný pozitivní přínos preventivních činností mateřských center.

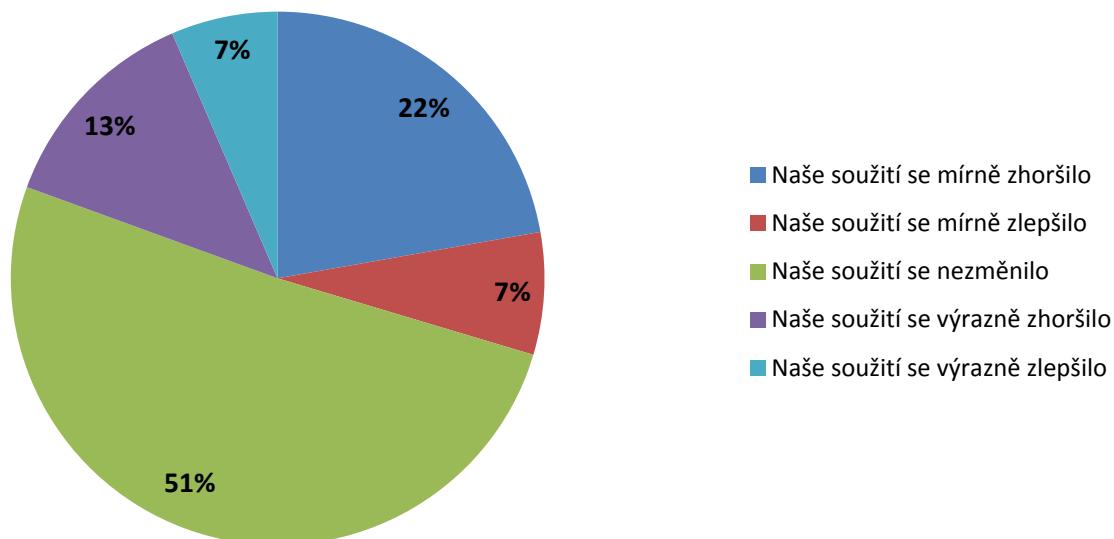
Graf č. 9: Druhy pocitů prožívaných v období mateřské a rodičovské dovolené

Následující graf č. 10 pak udává výskyt konkrétních pocitů a symptomů. Nejvíce matek (92, tj. 42%) pociťuje vyčerpání, chronickou únavu a slabost. Vysoké zastoupení (u 92 žen) mají sice také pocity naplnění a zadostiučinění, ale dalšími nejrozšířenějšími pocity jsou podrážděnost, emocionální výbuchy, nervozita (82 žen, tj. 38%) a pocit nedocenění a nepochopení (60 žen, tj. 28%). Z těchto údajů vyplývá, že všechny ženy prožívající výhradně negativní pocity (34%), ale i ženy prožívající ambivalentní pocity (47%) mohou být ohroženy syndromem vyhoření.

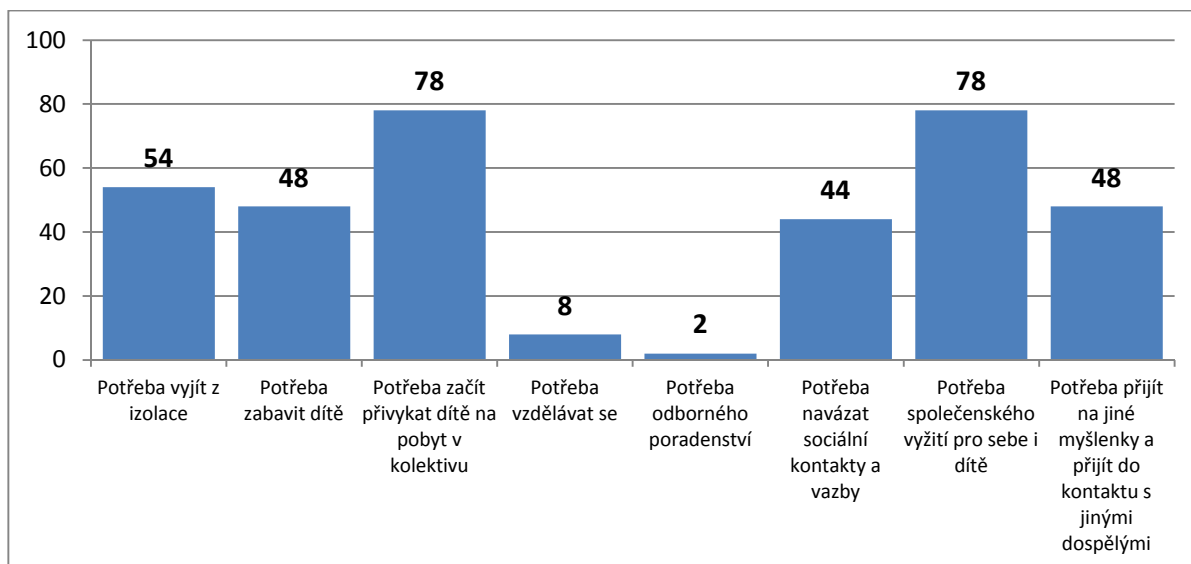
Graf č. 10: Výskyt konkrétních pocitů a symptomů u žen na mateřské a rodičovské dovolené

Dalším zkoumaným tématem byly změny partnerského soužití v období mateřské a rodičovské dovolené. Z odpovědí respondentek vyplynulo, že 51% z nich změny v partnerském soužití nezaznamenaly. Pokud ale již ke změně soužití došlo, bylo to ve 35% případů směrem k horšímu (13% z nich toto zhoršení považuje dokonce za výrazné), a pouze ve 14% byla tato změna k lepšímu. Tyto výsledky tedy potvrzují platnost hypotézy H6, že „v době mateřské a rodičovské dovolené dochází nejméně ve dvojnásobném počtu případů ke zhoršení partnerského soužití, nežli k jeho zlepšení“. Zatímco klientky mateřských center uvádí zhoršení partnerského soužití ve 32%, tak u žen, které mateřská centra nenavštěvují je to 39%. I v tomto případě můžeme tedy pozorovat pozitivní působení mateřských center na rodinný život.

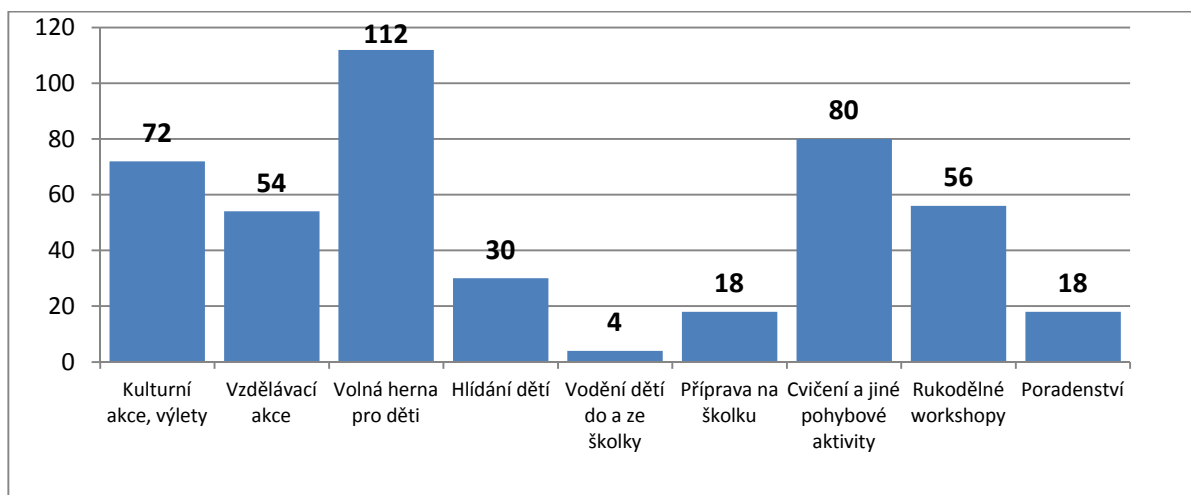
Graf č. 11: Změny partnerského soužití v období mateřské a rodičovské dovolené

Poslední částí průzkumu se účastnily pouze respondentky, které docházely, či docházejí do mateřských center. Jednalo se celkem o 130 žen. Z průzkumu vyplynulo, že nejčastějšími motivy matek k návštěvě mateřských center jsou: potřeba společenského vyžití pro sebe i dítě (60%), potřeba začít přivykat dítě na pobyt v kolektivu (60%), potřeba vyjít z izolace (42%), potřeba přijít na jiné myšlenky a přijít do kontaktu s jinými dospělými (37%) a potřeba zabavit dítě (37%). V celkovém zhodnocení až 84% respondentek uvedlo alespoň jednu z motivací poukazujících na známky jejich sociálního vyloučení (potřeba vyjít z izolace, vzdělávání, poradenství, navázání sociálních kontaktů a vazeb, společenské vyžití, kontakt s jinými dospělými). Grafické znázornění těchto motivů zobrazuje níže uvedený graf č. 12. Tímto se tedy potvrdila hypotéza H7, že „**nadpoloviční většina žen, které docházejí, či docházely do mateřských center, vyhledaly tato zařízení z důvodu, že pociťovaly některé z problémů uvedených v předchozích hypotézách, případně dalších problémů plynoucích z jejich sociálního vyloučení**“.

Graf č. 12: Motivace, která ženy vedla k návštěvě mateřského centra

Pro názornost je ještě níže připojen graf č. 13, na kterém jsou znázorněny nejčastěji využívané programy mateřských center. Největší počet respondentek využívá volnou hru pro děti (86%), poté stejnou měrou cvičení a jiné pohybové aktivity (61%) a kulturní akce a výlety (55%).

Graf č. 13: Nejčastěji využívané programy mateřských center

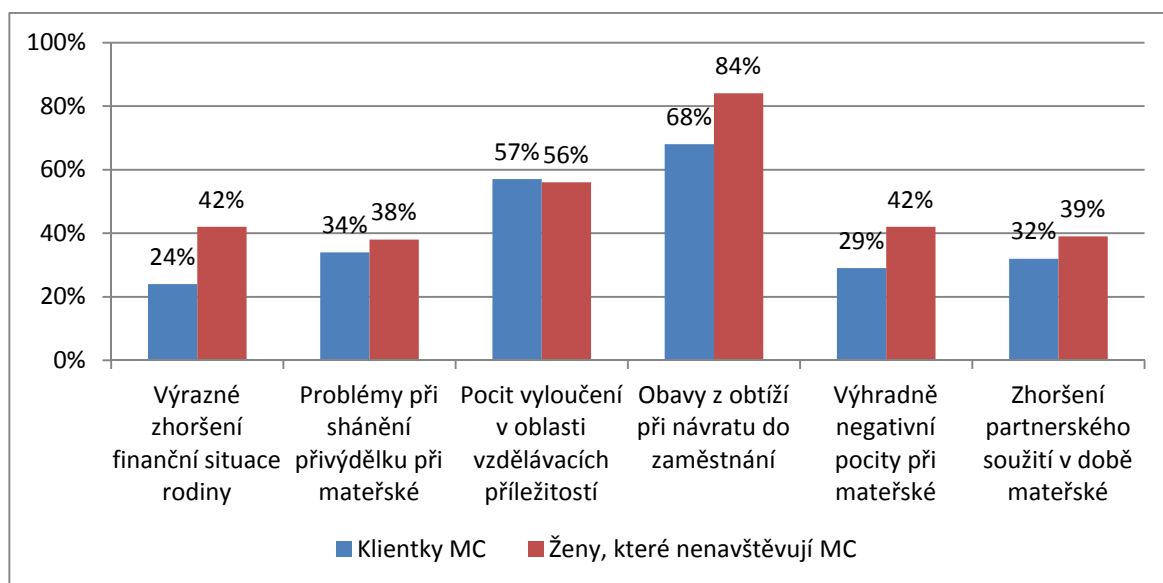
4.5 Komplexní shrnutí výsledků empirické části

V provedeném šetření bylo potvrzeno 6 hypotéz, 1 potvrzena nebyla. Konkrétně je vyhodnocení jednotlivých hypotéz následující: hypotéza **H1 „Finanční situace více než 2/3 rodin žen na mateřské a rodičovské dovolené se v tomto období zhoršila“** byla potvrzena, konkrétně se jedná o 76% domácností. Hypotéza **H2 „V době mateřské a rodičovské dovolené má nadpoloviční většina žen problém zajistit si přivýdělek“** nebyla potvrzena, jelikož „pouze“ 35% žen uvádí negativní zkušenost s přivýdělkem. Hypotézu **H3 „Nadpoloviční většina žen na mateřské a rodičovské dovolené má v tomto období ztížený přístup ke vzdělávacím příležitostem a nemohou v potřebné míře udržovat kontakt se zaměstnáním a svým oborem“** můžeme na základě zjištěných informací prohlásit za pravdivou – jedná se celkem o 56% respondentek. Hypotézu **H4 „2/3 žen po ukončení rodičovské dovolené má problém s návratem na trh práce“** lze také považovat za prokázanou – v tomto případě se jedná dokonce o 74% respondentek. Také hypotéza **H5 „Nadpoloviční většina žen na mateřské a rodičovské dovolené je ohrožena syndromem vyhoření“** byla potvrzena – konkrétně jím může být ohroženo až 81% žen. Platnost hypotézy **H6 „V době mateřské a rodičovské dovolené dochází nejméně ve dvojnásobném počtu případů ke zhoršení partnerského soužití, nežli k jeho zlepšení“** byla potvrzena vzhledem k tomu, že 35% žen uvádí zhoršení partnerského soužití, zatímco pouze 14% žen uvádí zlepšení partnerského soužití v tomto období. Poslední hypotézu **H7 „Nadpoloviční většina žen, které docházejí, či docházely do mateřských center, vyhledaly tato zařízení z důvodu, že pocítovaly některé z problémů uvedených v předchozích hypotézách, případně dalších problémů plynoucích z jejich sociálního vyloučení“** je možno považovat za prokázanou vzhledem k tomu, že 84% respondentek uvedlo alespoň jednu z možností poukazující na známky jejich sociálního vyloučení.

Na základě provedeného dotazníkového šetření lze odpovědět na **VO1 „Jsou ženy na mateřské a rodičovské dovolené skupinou ohroženou sociálním vyloučením a navazujícími sociálně patologickými jevy?“** následovně: bylo prokázáno, že ženy jsou v období mateřské a rodičovské dovolené výrazně ohroženy sociálním vyloučením a navazujícími riziky. Z výše uvedeného vyhodnocení stanovených hypotéz je zřejmé, že ohrožení těchto žen plyne zejména ze zhoršení finanční situace jejich rodin, ze ztíženého přístupu žen ke vzdělání a udržení kontaktu se zaměstnáním, z problémů při jejich návratu na

trh práce, z ohrožení syndromem vyhoření a ze zhoršení partnerského soužití. Jak je uvedeno ve zhodnocení hypotézy H7, 84% žen, které vyhledaly služby mateřských center, vykazují ve svých odpovědích příznaky sociálního vyloučení.

Odpověď na VO2 „**Mohou mateřská centra zmírnit rizika související se sociálním vyloučením a navazujícími sociálně patologickými jevy?**“ která vyplývá z provedeného průzkumu, je následující: přínos mateřských center v oblasti prevence rizik spojených se sociálním vyloučením žen na mateřské a rodičovské dovolené byl prokázán. Data zjištěná v provedeném šetření jsou znázorněna v níže uvedeném grafu č. 14. V polovině ze šesti prověřovaných oblastí mateřská centra svými aktivitami dokázala zlepšit pozici svých klientek o více než 13% (H5 o 13%, H4 o 16%, H1 o 18%) oproti ženám, které do center nedocházejí. V dalších dvou bodech zlepšila docházka do mateřských center postavení klientek do 10% (H2 o 4%, H6 o 7%). V jednom bodě (H3) nebyl přínos aktivit mateřských center zcela doložen, nicméně výsledky v ostatních bodech jsou dostatečně prokazatelné.

Graf č. 14: Přínos mateřských center v oblasti prevence vybraných rizik spojených se sociálním vyloučením žen na mateřské a rodičovské dovolené

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou mateřských center, konkrétně zhodnocením jejich sociálního významu pro rodiny. Záměrem práce bylo představit činnost mateřských center a služby, které svým klientům poskytují a ilustrovat tak přínos těchto organizací. Práce byla rozdělena do čtyř kapitol, první tři jsou zaměřeny teoreticky, čtvrtá má charakter empirický.

V kapitolách teoretické části této práce byla zdokumentována nejvýznamnější rizika týkající se skupiny žen na mateřské a rodičovské dovolené, zmapován jejich výskyt a vylíčeny činnosti, kterými se mateřská centra snaží uvedeným jevům předcházet. Uveďme, že problematiku uvedených druhů rizikového chování je třeba řešit komplexně a systematicky a není možné řešit jeden problém, zatímco by byl druhý přehlížen. Tyto jevy totiž spolu úzce souvisí, nabalují se a vyvolávají se navzájem. Sociální izolace může vést k vyhoření nebo alkoholismu, alkohol a izolace také častěji provázejí domácí násilí; nezaměstnanost může vést k předlužení a to opět k alkoholismu, sociální vyloučení k nezaměstnanosti, atd. Vzniká tak bludný kruh, jemuž se můžeme vyhnout pouze za pomoci fungujících sociálních vztahů a dobré psychické odolnosti. Dále byly popsány oblasti působení mateřských center v práci s malými dětmi. Je zřejmé, že mateřská centra odvádí v rámci svých omezených možností významný kus práce na poli prevence nejrůznějších negativních sociálních jevů. V očích veřejnosti jsou mateřská centra bohužel stále často vnímána jako jen takové „kavárničky“ pro nudící se matky na rodičovské dovolené, které zde celý den vysedávají a zabíjejí dlouhou chvíli. Tento jev zřejmě souvisí s celkovou atmosférou v naší společnosti, která vytváří prostředí velmi znevýhodňující rodiny s dětmi oproti ostatním obyvatelům. Přestože strukturální význam rodin s dětmi pro fungování celé společnosti je zásadní, podpora a ocenění těchto rodin ze strany společnosti a státu jsou nedostačující. Rozhodnutí mít či nemít děti je považováno za soukromou věc, a rodiče zůstávají zejména v prvních třech letech dítěte ve své výchovné činnosti osamoceni.

Jak je zřetelné z empirické části této práce, jsou mateřská centra přínosnou službou nejen pro samotné členy (matky a děti), ale také pro celou společnost (snižování nezaměstnanosti apod.). Jejich potenciál si uvědomují i vrcholné instituce našeho státu, přesto je financování jejich chodu velmi problematické – často jsou odkázána pouze na financování z členských příspěvků, dobrovolnictví, sponzorských darů, ... V osvětlenějších obcích jsou jim například

poskytnuty prostory pro jejich činnost, některé obce dokonce alespoň částečně přispívají na jejich chod. Nezřídka jsou mateřská centra zmiňována v různých koncepčních a strategických dokumentech obcí, krajů a ministerstev jako záslužné a potřebné organizace, avšak když dojde na financování, rázem jsou aktivity mateřských center úředníky snižovány na „pouhou“ volnočasovou úroveň, bez prokazatelného sociálního přínosu.

Přes všechny tyto obtíže působí mateřská centra v České republice již přes 20 let, a jejich počet se stále rozšiřuje a nabídka služeb zpestřuje. Jejich předností a silou je jejich svépomocný princip, díky kterému mohou pružně reagovat na potřeby a požadavky dané komunity v konkrétním čase a místě a nejsou zatíženy těžkopádností veřejných institucí. Bylo by vhodné zvýšit podporu těchto organizací ze strany státu, a to nejen finanční, ale třeba i legislativní, administrativní, morální. Tyto spolky jsou kolébkou výchovy k subsidiaritě, občanské společnosti, dobrovolnictví, altruismu, patriotismu, toleranci a dalším pozitivním hodnotám, které v dnešním materialistickém světě tolik chybí. Myšlenka, kterou prosazují veškerou svou činností mateřská centra, reprezentuje tradiční a celistvý přístup k rozvoji jedince. Zabývá se nejen aktuálně nezbytným zvyšováním konkurenceschopnosti a efektivity jedince, ale nezanedbává ani zájmové a občanské vzdělávání, které je pro rozvoj a vyrovnanost osobnosti snad ještě důležitější. Mateřská centra usilují o zavedení takového systému, který by umožnil kvalitní a neomezený rozvoj rodičům na rodičovské dovolené, aby měli i v tomto období zajištěný volný přístup k celé škále dosažitelných informačních zdrojů, a aby jejich izolace z důvodu péče o malé děti nevystupovala jako jeden z faktorů sociální exkluze. Doufejme rovněž v rostoucí profesionalitu a zainteresovanost odborné veřejnosti, což by v konečném důsledku mělo přispět i k větší kvalitě poskytovaných služeb.

Použitá literatura a další zdroje

A. Monografie

- BERNE, E. *Jak si lidé hrají*. 1. vydání. Praha: Portál, 2011. 200 s. ISBN 978-80-7367-992-7
- GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. 2. vydání. Praha: Paido, 2010. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0
- JEKLOVÁ, M., REITMAYEROVÁ, E. *Syndrom vyhoření*. 1. vydání. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 32 s. ISBN 80-86991-74-1
- KOLÍNSKÁ, Rut. *Mateřská centra*. 1. Vydání. Praha: Pražské matky, 1995. 174 s. ISBN 80-9018-640-8
- KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské*. 2. vyd. Praha: Academia, 2007. 132 s. ISBN 978-80-200-1451-1
- KUCHAŘOVÁ, Věra a kol. *Péče o děti předškolního a raného školního věku*. 1. vydání. Praha: VÚPSV, 2009. 214 s. ISBN 978-80-7416-041-7
- KUCHAŘOVÁ, Věra a kol. *Zaměstnání a péče o malé děti z perspektivy rodičů a zaměstnavatelů*. 1. vydání. Praha: VÚPSV, 2006. 112 s. ISBN 80-87007-18-2
- MATĚJÍČEK, Z. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. 1. vydání. Praha: Grada, 2005. 184 s. ISBN 80-247-0870-1
- MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha*. Praha: Tauris, 2001. 98 s. ISBN 80-211-0372-8
- NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost*. 4. vydání. Praha: Portál, 2011. 176 s. ISBN 978-80-7367-908-8
- NEŠPOROVÁ, Olga, SVOBODOVÁ, Kamila. *Nestátní sféra v oblasti podpory rodin a služeb pro rodiny*. 1. vydání. Praha: VÚPSV, 2006. 59 s. ISBN 80-87007-30-1
- NIESEL, Renate, GRIEBEL, Wilfried. *Poprvé v mateřské škole*. 1. vydání. Praha: Portál, 2005. 104 s. ISBN 80-7178-989-5
- PIKÁLKOVÁ, Simona. *Mezinárodní výzkum násilí na ženách – Česká republika/2003: příspěvek k sociologickému zkoumání násilí v rodině*. 1. vydání. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2004. 152 s. ISBN 80-7330-054-0
- REKTOŘÍK, Jaroslav. *Organizace neziskového sektoru – základy ekonomiky, teorie a řízení*. 1. doplněné vydání. Praha: Ekopress, 2004. 177 s. ISBN 80-86119-41-6
- STOCK, Christian. *Syndrom vyhoření a jak jej zvládnout*. 1. vydání. Praha: Grada, 2010. 112 s. ISBN 978-80-247-3553-5

B) Internetové zdroje

Americký klub dam a česká společnost 19. století. [online]. Národní muzeum [cit. 2014-11-20]. Dostupné na internetu: <<http://muzeum3000.nm.cz/zajimavosti/americky-klub-dam-a-ceska-spolecnost-19-stoleti>>

BUREŠOVÁ, Jana. *Národně politické aktivity českých ženských pokrokových spolků v první polovině 20. století.* [online]. Univerzita Palackého [cit. 2014-11-20]. Dostupné na internetu: <<http://publib.upol.cz/~obd/fulltext/Historica%2031-2002/historica31-23.pdf>>

DOLEŽALOVÁ, Ivana. *Ani přátelé nevěří, že za to nic nemám – S Rut Kolínskou o mateřských centrech, trojhlavé sani a otcích exotech.* [online]. Respekt 23.12.2002. [cit. 2013-06-19]. Dostupné na internetu: <<http://www.obcan.ecn.cz/text.shtml?x=139534>>

HÁTLOVÁ, P. *Syndrom vyhoření – starý jev v novém hávu.* [online]. Novinky.cz [cit. 2014-10-20]. Dostupné na internetu: <<http://www.novinky.cz/zena/styl/269796-syndrom-vyhoreni-stary-jev-v-novem-havu.html>>

HAŠKOVÁ, H. *Doma, v jeslích, nebo ve školce? Rodinná a institucionální péče o předškolní děti v české společnosti mezi lety 1945–2006.* [online]. Genderonline [cit. 2014-11-23]. Dostupné na internetu: <http://www.genderonline.cz/uploads/c86f17b2dba27f8958beda4239ab73025b9b0cd4_doma-v-jeslich-nebo-ve-skolce.pdf>

HAŠPLOVÁ, Jana. *Něco o masážích.* [online]. Vědomé rodičovství. [cit. 2014-11-26]. Dostupné na internetu: <<http://www.vedomerodicovstvi.cz/neco-o-masazich/#more-25>>

HAVELKOVÁ, B., Genderová rovnost v období socialismu. in BOBEK, M., MOLEK, P., ŠIMÍČEK, V. *Komunistické právo v Československu: Kapitoly z dějin bezpráví.* [online]. Mezinárodní politologický ústav. [cit. 2014-11-24]. Dostupné na internetu: <http://www.komunistickepravo.cz/kapitoly/07_179-207_komunistickepravo-cz_Havelkova_Gender.pdf>

Identifikace zásadních problémů v oblasti sociálního vyloučení. MVČR. [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné na internetu: <<http://www.mvcr.cz/clanek/prehled-dokumentu.aspx>>

Jak zvládnout nástup do mateřské školy. [online]. Mateřská škola Tylova, Sušice. [cit. 2013-01-30]. Dostupné na internetu: <<http://www.mstylova.cz/index.php?zobrazit=stahuj>>

Krajské dotační programy pro rok 2014. [online]. Královéhradecký kraj [cit. 2014-09-29]. Dostupné na internetu: <<http://www.kr-kralovehradecky.cz/scripts/detail.php?pgid=1701>>

Mateřská centra – obecně. [online]. Cvrček – mateřské centrum [cit. 2014-11-19]. Dostupné na internetu: <<http://cvrcek-kostelec.webnode.cz/o-nas/>>

MLČOCH, Zbyněk. *Alkoholismus v ČR – statistiky 2010*. ALKOHOLIK.CZ. [online]. [cit. 2014-04-06]. Dostupné na internetu: <http://www.alkoholik.cz/zavislost/clanky_a_statistiky/alkoholismus_v_cr_statistiky_2010.html>

MLČOCH, Zbyněk. *Závislost na počítači a internetu léčba, 26 rad.* ZBYNEKMLCOCH.CZ. [online]. [cit. 2014-10-13]. Dostupné na internetu: <<http://www.zbynekmlcoch.cz/informace/texty/pocitace-internet/zavislost-na-pocitaci-a-internetu-lecba-26-rad>>

PLAČKOVÁ, Gabriela. *Mateřská centra zanechávají stopu*. [online]. Katolický týdeník [cit. 2013-06-19]. Dostupné na internetu: <<http://www.katyd.cz/rozhovory/matrska-centra-zanechavaji-stopu.html>>

PLOCOVÁ, M. *Alkoholu propadne na mateřské dovolené až pětina žen.* [online]. Maminka.cz [cit. 2014-10-20]. Dostupné na internetu: <<http://www.maminka.cz/clanek/jen-pro-maminku/alkoholu-propadne-na-materske-az-petina-zen>>

Poslání sítě MC. [online]. Síť mateřských center [cit. 2014-10-20]. Dostupné na internetu: <<http://www.materska-centra.cz/sit-mc-v-cr/ukoly-site-mc-v-cr/>>

Projekt centrum následné péče o ženy ALMA. ALMA FEMINA. [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné na internetu: <<http://www.almafemina.cz/projekty/centrumnaslednepece.htm>>

Provozní doba a pravidelný program. [online]. Cvrček – mateřské centrum [cit. 2014-11-19]. Dostupné na internetu: <<http://cvrcek-kostelec.webnode.cz/provozni-doba/>>

Rodičovská péče. [online]. VÚPSV [cit. 2014-11-23]. Dostupné na internetu: <http://www.vupsv.cz/index.php?p=cz_parental_care&site=default>

Seznam členských MC. [online]. Síť mateřských center [cit. 2014-11-23]. Dostupné na internetu: <<http://www.materska-centra.cz/clenove/seznam-clenu/>>

SVOBODOVÁ, K., PALONCYOVÁ, J. *Výsledky výzkumu VÚPSV v oblasti péče o děti předškolního věku*. Síť mateřských center. [online]. [cit. 2013-01-30]. Dostupné na internetu: <http://www.materska-centra.cz/download.php?FNAME=1312321600.upl&ANAME=Vysledky%20vyzkumu%20VUPSV%20v%20oblasti%20pece%20o%20deti%20predskolniho%20veku_kompl%20verze.pdf>

ŠEDIVÁ, Anna. *Ovlivňuje nástup do kolektivního zařízení imunitu?* [online]. Rodina Online. [cit. 2014-04-04]. Dostupné na internetu: <<http://www.rodina.cz/clanek1571.htm>>

ŠTRBÁŇOVÁ, Soňa. *Ženy ve vědě v letech 1840 – 1989*. [online]. Věda.cz [cit. 2014-11-20]. Dostupné na internetu: <<http://www.veda.cz/article.do?articleId=22769>>

UHROVÁ, Eva. *Rada československých žen*. [online]. Feminismus.cz [cit. 2014-11-20]. Dostupné na internetu: <<http://www.feminismus.cz/cz/clanky/rada-ceskoslovenskych-zen>>

VAVROŇOVÁ, M., HRONOVÁ, M. *Sociologická sonda klientek os.s ROSA a jejich dětí za rok 2009*. OS ROSA. [online]. [cit. 2013-01-30]. Dostupné na internetu: <www.rosa-os.cz>

Vybrané demografické údaje (1989-2013). [online]. Český statistický úřad [cit. 2014-11-20]. Dostupné na internetu: <<http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/p/320181-14#01>>

20 let MC a 10 let Síť MC.). [online]. Síť mateřských center [cit. 2014-11-20]. Dostupné na internetu: <<http://www.materska-centra.cz/sit-mc-v-cr/10-let-site-a-20-let-mc/>>

80 let sociálního pojištění. [online]. Česká správa sociálního zabezpečení [cit. 2014-11-22]. Dostupné na internetu: <http://www.cssz.cz/stranky/konference-80let/brozura_c.pdf>

C) Právní předpisy, koncepční a strategické dokumenty

Národní akční plán prevence domácího násilí na léta 2011-2014. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. [online]. [cit. 2013-03-19]. Dostupné na internetu: <<http://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/Narodni-akcni-plan-prevence-domaciho-nasili-na-leta-2011-2014.pdf>>

Národní koncepce podpory rodin s dětmi. [online]. MPSV [cit. 2013-03-19]. Dostupné na internetu: <<http://www.mpsv.cz/cs/14474>>

Národní koncepce rodinné politiky. [online]. MPSV [cit. 2013-03-19]. Dostupné na internetu: <<http://www.mpsv.cz/cs/14474>>

Zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách. [online]. Portál veřejné správy [cit. 2014-09-25]. Dostupné na internetu: <<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=108~2F2006&part=&name=&rpp=15#seznam>>

Zákon 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře. . [online]. Portál veřejné správy [cit. 2014-10-19]. Dostupné na internetu: <<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&nr=117~2F1995&rpp=15#seznam>>

Zákon 154/1969 Sb. o mateřském příspěvku. [online]. Epravo.cz [cit. 2014-11-22]. Dostupné na internetu: <http://www.epravo.cz/_dataPublic/sbirky/archiv/sb47-69.pdf>

Zákon 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění. [online]. Portál veřejné správy [cit. 2014-10-19]. Dostupné na internetu: <<http://portal.gov.cz/app/zakony/zakon.jsp?page=0&fulltext=&nr=187~2F2006&part=&name=&rpp=15#seznam>>

Zákon 221/1924 Sb. o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. [online]. Beck online [cit. 2014-11-22]. Dostupné na internetu: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgi2f6mrsgewtcna>>

Seznam tabulek a grafů

- Tabulka č. 1: Složení respondentek šetření podle věku a skutečnosti, zda využívaly služeb mateřských center
- Graf č.1: Vývoj počtu mateřských center v ČR
- Graf č. 2: Počet narozených dětí v ČR
- Graf č. 3: Vývoj počtu příjemců rodičovského příspěvku a jejich věku
- Graf č. 4: Složení respondentek šetření podle lokality, ze které pocházejí
- Graf č. 5: Finanční situace rodin v období mateřské a rodičovské dovolené
- Graf č. 6: Zkušenosti žen s možností přivýdělků při rodičovské dovolené
- Graf č. 7: Ztížený přístup žen ke vzdělání a udržení kontaktu se zaměstnáním a pracovním oborem
- Graf č. 8: Obavy z problémů s návratem na trh práce
- Graf č. 9: Druhy pocitů prožívaných v období mateřské a rodičovské dovolené
- Graf č. 10: Výskyt konkrétních pocitů a symptomů u žen na mateřské a rodičovské dovolené
- Graf č. 11: Změny partnerského soužití v období mateřské a rodičovské dovolené
- Graf č. 12: Motivace, která ženy vedla k návštěvě mateřského centra
- Graf č. 13: Nejčastěji využívané programy mateřských center
- Graf č. 14: Přínos mateřských center v oblasti prevence vybraných rizik spojených se sociálním vyloučením žen na mateřské a rodičovské dovolené

Seznam příloh

- Příloha A Mateřská a rodičovská dovolená v České republice – historie a legislativa
- Příloha B Vzor dotazníku
- Příloha C Program Mateřského centra Cvrček na měsíc listopad 2014

Příloha A - Mateřská a rodičovská dovolená v České republice – historie a legislativa

V této příloze je uveden přehled nejdůležitějších historických mezníků ve vývoji institutu mateřské a rodičovské dovolené, završený výčtem nároků určených stávajícími právními normami.

- 1888 Byl přijat Zákon č. 33/1888 říšského zákoníku, o nemocenském pojištění, což byla u nás první obecně pojatá a povinná úprava zabezpečení v nemoci; obsahovala mj. peněžité dávky v mateřství.⁷⁴
- 1924 Byl vyhlášen zákon č. 221/1924 Sb., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří, který mj. zavedl v tehdejší Čkoslovensku institut mateřské dovolené. Tento zákon znamenal zásadní přelom v oblasti sociálního pojištění u nás. Zákon zajišťoval ženám nárok na mateřskou dovolenou v délce 6-ti týdnů před porodem a 6-ti týdnů, eventuálně 12-ti týdnů (pokud žena kojila)⁷⁵
- 1950 Délka mateřské dovolené byla prodloužena na 18 týdnů⁷⁶
- 1965 Délka mateřské dovolené byla prodloužena na 22 týdnů⁷⁷
- 1968 Délka mateřské dovolené byla prodloužena na 26 týdnů (35 týdnů pro osamělé matky a matky vícerčat); na placenou mateřskou dovolenou navazovala neplacená mateřská dovolená v délce 1 roku, o kterou mohla žena požádat⁷⁸
- 1970 Délka možné neplacené mateřské dovolené byla prodloužena až na 2 roky⁷⁹
- 1970 V době neplacené mateřské dovolené se začal vyplácet mateřský příspěvek⁸⁰
- 1991 Byla zavedena 3-letá rodičovská dovolená⁸¹

⁷⁴ ČSSZ. *80 let sociálního pojištění*

⁷⁵ 221/1924 Sb. Zákon ze dne 9. října 1924 o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci., invalidity a stáří

⁷⁶ HAVELKOVÁ, B., *Genderová rovnost v období socialismu*

⁷⁷ HAVELKOVÁ, B., *Genderová rovnost v období socialismu*

⁷⁸ HAŠKOVÁ, H. *Doma, v jeslích, nebo ve školce? Rodinná a institucionální péče o předškolní děti v české společnosti mezi lety 1945–2006*

⁷⁹ HAŠKOVÁ, H. *Doma, v jeslích, nebo ve školce? Rodinná a institucionální péče o předškolní děti v české společnosti mezi lety 1945–2006*

⁸⁰ Zákon č. 154/1969 Sb. o mateřském příspěvku

- 1995 Vznikl nárok na rodičovský příspěvek do 4 let věku dítěte⁸²
- 2004 Bylo zrušeno omezení možnosti přivýdělku při mateřské a rodičovské dovolené⁸³
- 2007 Došlo ke skokovému nárůstu výše rodičovského příspěvku (na dvojnásobek)⁸⁴
- 2008 Byla zavedena flexibilní délka a výše rodičovského příspěvku na 2-3-4 roky⁸⁵
- 2012 Byla zvýšena flexibilita rodičovského příspěvku – stanovena pouze maximální délka čerpání (4 roky) a celková částka, kterou po tuto dobu může rodič vyčerpat (220 tis. Kč). Výši měsíčního příspěvku a jeho délku lze průběžně měnit. U dětí starších 2 let není omezena docházka do zařízení denní péče (školka, jesle...)⁸⁶

Dle stávající právní úpravy má v České republice matka (ve specifických případech otec) nárok na mateřskou dovolenou v délce 28 týdnů, z toho 6 týdnů před porodem a 22 týdnů po porodu⁸⁷, a dále na rodičovskou dovolenou do 4 let věku dítěte⁸⁸. Mateřská a rodičovská dovolená jsou důležitými nástroji rodinné politiky MPSV.

⁸¹ VÚPSV. *Rodičovská péče*

⁸² VÚPSV. *Rodičovská péče*

⁸³ VÚPSV. *Rodičovská péče*

⁸⁴ VÚPSV. *Rodičovská péče*

⁸⁵ VÚPSV. *Rodičovská péče*

⁸⁶ VÚPSV. *Rodičovská péče*

⁸⁷ *Zákon 187/2006 o nemocenském pojištění*

⁸⁸ *Zákon 117/1995 o státní sociální podpoře*

Příloha B – Vzor dotazníku

Zhodnocení vybraných sociálních rizik ohrožujících ženy na mateřské a rodičovské dovolené a jejich rodiny

1) Jaký je Váš věk?

do 30 let

31-40 let

41 a více let

2) Z jaké jste lokality?

Královéhradecký kraj

Jiná lokalita:

3) Navštěvujete / navštěvovala jste v době mateřské a rodičovské dovolené nějaké mateřské centrum v regionu?

Ano

Ne

4) Pokud ano, jaké aktivity jste nejčastěji využívala? (Můžete zaškrtnout více možností)

Kulturní akce, výlety

Příprava na školku

Vzdělávací akce

Cvičení a jiné pohybové aktivity

Volná herna pro děti

Rukodělné workshopy

Hlídaní dětí

Poradenství

Vodění dětí do a ze školky

Jiné (uvedte):

5) Co Vás motivovalo k Vaší 1. návštěvě mateřského centra? (Můžete zaškrtnout více možností)

Potřeba vyjít z izolace

Potřeba odborného poradenství

Potřeba zabavit dítě

Potřeba navázat sociální kontakty a vazby

Potřeba začít přivykat dítě na pobyt v kolektivu

Potřeba společenského vyžití pro sebe i dítě

Potřeba vzdělávat se

Jiná možnost (uvedte):

Potřeba přijít na jiné myšlenky a přijít do kontaktu s jinými dospělými

6) Jak se změnila v souvislosti s Vaší mateřskou a rodičovskou dovolenou finanční situace Vaší rodiny?

Zhoršila se výrazně

Zhoršila se mírně

Nezměnila se

Zlepšila se mírně

Zlepšila se výrazně

7) Zkoušela jste si při mateřské nebo rodičovské sehnat nějaký přivýdělek?

Ne - nepotřebuji to

Ano - mám dobrou zkušenost

Ano - nebylo ale možné sehnat práci na alternativní úvazek (částečný úvazek, práce z domova, práce na DPP, ...)

Ne - potřebovala bych si přivydělat, ale nemám zajištěné hlídání dítěte

Jiná odpověď:

8) Obáváte se některých z následujících problémů s návratem do zaměstnání po skončení rodičovské dovolené?

Neobávám se - práci mám zajištěnou

Práci mám, ale obávám se návratu do zaměstnání z důvodů nemožného časového přizpůsobení pracovní doby (zkrácený úvazek, pružná prac.doba, práce z domova, ...)

Práci mám, ale obávám se návratu do zaměstnání z důvodu ztráty profesních dovedností během mateřské/rodičovské dovolené (ztráta kontaktu s povoláním, vývoj v oboru je příliš rychlý, ...)

Práci zajištěnou nemám - obávám se, že jako matka s malým dítětem nenajdu práci

Práci zajištěnou nemám - obávám se, že neseženu práci kvůli nedostatečné praxi, nebo vzdělání

Jiná odpověď:

9) Pociťujete ztížený přístup ke vzdělávacím příležitostem a udržení kontaktu s Vaším zaměstnáním a pracovním oborem v období Vaší mateřské či rodičovské dovolené?

Ano

Spíše ano

Nevím

Spíše ne

Ne

10) Jaké máte nejčastěji při mateřské/rodičovské dovolené pocity? (Zaškrtněte až 5 možností)

Vyčerpání, chronická únava, slabost

Sklíčenost, strach, tíseň

Pocit, že jste nabita energií, odpočatá

Bezmoc, beznaděj

Podrážděnost, emocionální výbuchy, nervozita

Euforie, veselí

Svalové napětí, bolesti zad, náchylnost i infekčním nemocem

Poruchy spánku, zažívací potíže, bolesti hlavy, ...

Naplnění, zadostiučinění

Stres, přetížení

Apatie, nezájem o okolí

Chuť před vším utéct

Pocit nedocenění, nepochopení

Vyrovnanost

Pocit neschopnosti, zbytečnosti

Zklamání, frustrace

11) Pociťujete, že by Váš nástup na mateřskou a rodičovskou dovolenou ovlivnil Vaše partnerské soužití?

Naše soužití se výrazně zhoršilo

Naše soužití se mírně zhoršilo

Naše soužití se nezměnilo

Naše soužití se mírně zlepšilo

Naše soužití se výrazně zlepšilo

Příloha C - Program Mateřského centra Cvrček na měsíc listopad 2014⁸⁹

OS Cvrček – mateřské centrum

Pravidelná otvírací doba:

Dopoledne: pondělí, středa, čtvrtek 9,00-12,00

Odpoledne: středa 16,00-19,00

Masáže kojenců a cvičení těhotných: čtvrtek odpoledne (na tyto akce je potřeba se objednat na tel.: 603185498)

www.cvrcek.org , cvrcek@cvrcek.org, tel.:774-321-111

Mateřské centrum Cvrček – podrobnosti k uvedeným akcím a další aktuální informace z našeho centra na Facebooku

Program doprovodných akcí na LISTOPAD 2014:

- St 5.11. od 16,00** **ZLATOVLÁSKA (Divadlo, co tě to napadlo!)**
- pohádka pro děti od 2 do 99 let; vstupné dobrovolné
- Čt 6.11. od 9,00** **Výchovné problémy dětí i dospívajících** – přednáška rodinné poradny
- St 12.11.** **Atelierové focení na PF s Luckou Granátovou**
- zvýhodněná cena pro členky našeho MC; nutno se předem objednat u A.Kocourkové t.č.774-321-111
- Čt 13.11. od 9,00** **Hyperaktivní dítě ve škole a doma aneb jak mohou pomoci učitelé i rodiče**
- přednáška rodinné poradny
- St 19.11. od 9,00** **Bezpečnost v silničním provozu** – beseda s pracovníci PČR
- St 19.11. od 16,00** **Odpoledne plné společenských her**
- ukázky, prodej a možnost vyzkoušení si různých společenských a kreativních her pro všechny věkové kategorie
- Čt 20.11. od 9,00** **Specifické otcovské chování a jeho význam v raném i pozdějším věku dítěte**
- přednáška rodinné poradny
- Út 25.11. od 17,00** **Pečení perníčků** – na prodej na Adventní uličce a do dětské dílničky
- St 26.11. od 16,00** **Zdobení perníčků a výroba sezónních dekorací**
- na prodej na Adventní uličce a do dětské dílničky
- Čt 27.11. od 9,00** **Výlet vláčkem do Muzea Betlémů, Třebechovice**
- Ne 30.11. od 10,00** **Adventní ulička** – prezentace našeho MC a prodej výrobků našich maminek
- za utržené peníze zakoupíme nové hračky do naší herny
- Po celý měsíc** **Průběžný Workshop háčkování**
- háčkování pro začátečníky, cílem je vlastnoručně uháčkovat čepičku

⁸⁹ Cvrček – mateřské centrum. *Provozní doba a pravidelný program*